

АНДРІЙ ЛЕБІДЬ

**ПРАВА ЛЮДИНИ ТА
ПРАВОВІ ОСНОВИ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

SMART-BOOK

АНДРІЙ ЛЕБІДЬ

**ПРАВА ЛЮДИНИ ТА
ПРАВОВІ ОСНОВИ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

SMART-BOOK

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

для студентів спеціальності

028 Менеджмент соціокультурної діяльності

УДК: 304+340.1+342.4+342.7

Л 33

РЕЦЕНЗЕНТИ:

БОЙЧЕНКО Д.Я. - регіональний представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у Сумській області

ДЕМЧЕНКО О.М. - директорка Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Сумській області

Рекомендовано до видання вченою радою факультету іноземної філології та соціальних комунікацій Сумського державного університету

Лебідь А.Є.

Л 33 Права людини та правові основи соціокультурної діяльності. Навчально методичний посібник [Електронне видання]. Суми: СумДУ. 2022. 85 с.

В посібнику розкриваються основоположні ідеї людських прав у їх історичній, концептуальній, конституційній ретроспективі та перспективі. Розглянуто історичні передумови становлення людських прав - первинну та вторинну їх юридизацію. Проаналізовані базові концептуалізації людських прав. Людські права системно розглянуто у тріаді європейських цінностей: верховенство права - демократія - права людини.

Посібник складено у форматі SMART-book на основі університетського курсу лекцій, який читається студентам спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності». Також він може бути використаний при вивченні курсу «Демократія: цінності, принципи, механізми», на бакалаврських та магістерських програмах з політології.

© Андрій Лебідь

Сумський державний університет

Кафедра психології, політології та соціокультурних технологій

Суми-2022

ОСНОВНА МЕТА

Основною метою вивчення дисципліни є підготовка спеціалістів, які мають високу правосвідомість та правову культуру, володіють необхідними в їх професійній діяльності знаннями та практичними навичками реалізації, дотримання та захисту прав і свобод людини та громадянина; здатних самостійно орієнтуватися у законодавстві, що встановлює та гарантує права і свободи людини та громадянина

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

ЗНАННЯ

- системи міжнародних та національних документів, що визначають, закріплюють права людини та мають стосунок до роботи менеджера соціокультурної діяльності
- принципів і критеріїв правомірності обмежень фундаментальних прав людини, а також об'єму та принципів реалізації соціально-економічних і культурних прав
- основних актуальних механізмів захисту прав людини
- зв'язку між міжнародними та національними механізмами захисту прав людини, можливості застосування міжнародного права у національних інституціях на прикладах, що мають безпосереднє відношення до соціокультурної діяльності

УМІННЯ

- робити порівняльний аналіз між громадянськими, політичними та соціально-економічними і культурними правами людини, наводити відповідні приклади з роботи менеджера соціокультурної діяльності
- знаходити в міжнародних документах та національному законодавстві норми, пов'язані з тим чи іншим правом/свободою людини та співвідносити це із власними повноваженнями та обов'язками
- проводити базовий аналіз конкретної ситуації для формування власної думки щодо наявності чи відсутності порушення права/свободи людини в контексті власної роботи;
- використовувати існуючі інструменти для захисту власних прав та прав інших людей

НАВИЧКИ

- уникнення дискримінаційних практик у професійній діяльності
- оцінювання проблемних ситуацій з позиції прав людини

1.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Питання вивчення людських прав в Україні все ще перебуває під впливом радянської моделі освіти, коли основою навчальних курсів є позитивістська теорія права.

Україна vs Європа – вивчення законодавства, а не принципів, інститутів, механізмів та процедур захисту людських прав. Тому актуальним є знайти необхідні приписи права і знати як їх застосувати.

ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВНИЧОЇ МОВИ

Не пряме (не від джерела походження), а опосередковане (через калькування та запозичення) із російських текстів радянської доби

Офіційні мови у царині людських прав (ООН, Рада Європи, Європейський Суд та ін.), що формують загально-європейський нормативний стандарт є англійська та французька

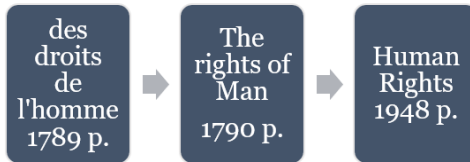
Статут ООН 1945 р., Всесвітня Декларація прав людини 1948 р., Міжнародні Пакти 1966 р., Статут Ради Європи 1949 р., Європейська конвенція з прав людини 1950 р. – усі в російських перекладах радянської доби

Англійська/французька – російська – українська: унеможлиблює розуміння первинних ідей вихідного тексту

Б

АЗОВІ ПОНЯТТЯ

- Human rights
- Universal – в назві Декларації ООН 1948 р.
- Bill of rights
- Fundamental rights
- Fundamental freedoms
- The rule of law

Н

UMAN RIGHTS

- Déclaration des droits de l'homme et du Citoyen (1789 p.)
- Déclaration universelle des droits de l'homme (1948 p.)
- Universal Declaration of Human Rights (1948 p.)
- Всеобщая Декларация прав человека
- Загальна Декларація прав людини

МОВНІ КОЛІЗІЇ

- des droits de l'homme ≠ les droits humains
les droits des negres
les droits des enfants
les droits des animaux
- the rights of Man ≠ Human Rights

АКЦЕНТИ

Бог наділив людину природною схильністю до добра, що скеровує наші дії за встановленими правилами, приписами

Права, що їх кожен із нас має, **лише завдяки тому, кожен з нас є людською істотою** (людиною)

П РАВА ЛЮДИНИ

Права + людина – складене поняття, скеровує думання (вказує) на адресата прав, а не на їхню природу (походження)

Хто тоді дав ці права? Позитивізм, як наслідок людської діяльності.
Nonhuman Rights Projects

Л ЮДСЬКІ ПРАВА

Наголос на людськості прав, а не на тому, хто є носієм прав

Вони є внутрішньою властивістю самої людини, що вказує на трансцендентний характер прав

U NIVERSELLE/UNIVERSAL

- Déclaration **universelle** des droits de l'homme (1948 р.)
- **Universal** Declaration of Human Rights (1948 р.)
- **Всеобщая** декларация прав человека (1948р.)
- **Загальна** декларація прав людини (1948 р.)

Всеобщий

относящийся ко всем охватывающий всех. общий у всех, одинаковый для всех

Загальний

який стосується всіх, усього, поширюється на всіх, на все в цілому
у повному обсязі, у повній кількості, в цілому; весь який містить лише головне, суттєве, без подробиць; основний
позбавлений конкретності, схематичний, абстрактний

Ні «всеобщий», ні «загальний» **не відображають трансцендентний характер** проголошених Декларацією прав

Universelle/Universal ≠ Всеобщая ≠ Загальна

Універсальна Декларація?

Світова Декларація?

Всесвітня Декларація людських прав ООН 1948 р.

B ILL OF RIGHTS

законопроект
рахунок
рецепт
свідоцтво
скарга

Bill – будь-який проєкт парламентського акту, який ще не було ухвалено парламентом і який ще не набув чинності.

«Bill of rights» – Англія 1689 р.

«Bill of rights» - США 1791 р.

Відтак: це акти, які вже набрали чинності і тому вже не вказують на предмет регулювання майбутнього акту права

Ця категорія документів з усталеною для них назвою («Bill...») містить перелік задекларованих прав

«Bill of rights» ≠ «Біль про права»

«Bill of rights» = «Біль прав»

F UNDAMENTAL RIGHTS/FUNDAMENTAL FREEDOMS

«La Convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales»

«The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms»

Fundamental freedoms. Libertes fondamentales

Чому основоположні права і свободи, а не основні?

Основний – це найважливіший, головний, провідний

Основоположний чітко вказує на ту річ, яка створює основу для чогось іншого і як річ основотвірна – закладає підвалини, фундамент чогось

THE RULE OF LAW

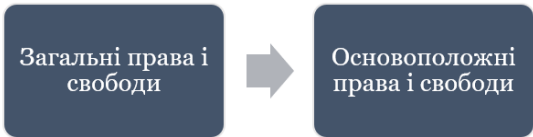
- власть закону
- сила закону
- regime de droit – режим права

1949 р. Regime de droit замінено на Preeminence du droit (верховенство права)

Українсько-російський відповідник: верховенство закону

Верховенство права – а якого саме??

ПРАВОВЛАДДЯ – як категоричне і однозначне заперечення будь-якого прояву людиновладдя

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

Рим, 4.XI.1950

Уряди держав – членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, беручи до уваги Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, беручи до уваги те, що ця Декларація має на меті забезпечити загальне та ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав,

беручи до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод,

знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать,

сповнені рішучості, як уряди європейських держав, що є єдиномудцями і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації, домовилися про такі:

Конвенція о защите прав человека и основных свобод

г. Рим, 4.XI.1950 г.

Правительства, подписавшие настоящую Конвенцию, являющиеся членами Совета Европы,

принимая во внимание Всеобщую декларацию прав человека, провозглашенную Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций 10 декабря 1948 года,

учитывая, что эта Декларация имеет целью обеспечить всеобщее и эффективное признание и осуществление провозглашенных в ней прав,

считая, что целью Совета Европы является достижение большего единства между его членами и что одним из средств достижения этой цели является защита и развитие прав человека и основных свобод,

подтверждая свою глубокую приверженность основным свободам, которые являются основой справедливости и всеобщего мира и соблюдение которых наилучшим образом обеспечивается, с одной стороны, подлинно демократическим политическим режимом и, с другой стороны, всеобщим пониманием и соблюдением прав человека, которым они привержены,

прислоненные решимости, как Правительства европейских Государств, движимые единым стремлением и имеющие общее наследие политических традиций, идеалов, свободы и верховенства права, сделать первые шаги на пути обеспечения коллективного осуществления некоторых из прав, изложенных во Всеобщей декларации,

ДЕЯ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ У ХІХ-ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

- Результати Французької та Американської революцій по суті були зведенні нанівець
- Відмова від доктрини особистих прав, визнані як «природні», «невідокремлені», «невідчужені» та «священні»
- Епоха Наполеона, тиранія Робесп'єра поклали край The rights of Man
- Новий дух ХІХ ст. – це критика демократичного лібералізму та людських прав
- The rights of Man було замінено поняттям громадянських та соціальних прав

ДОКТРИНИ ПРАВ ЛЮДИНИ

ДОКТРИНИ РАНЬОГО ПЕРІОДУ	ЛІБЕРАЛЬНІ ДОКТРИНИ	ПОЗИТИВІСТСЬКІ ДОКТРИНИ	МАРКСИСТСЬКА ДОКТРИНА
– Поняття «особистих прав» є абстрактним і не є безпосереднім моральним стандартом – Вони являють собою «примітивний рівень моралі та політики»	– Ідея невтручання замінюється ідеєю «суспільно-добробутної» функцією влади – Людина – суспільна істота, котра є реципієнтом «добробутних прав» – Міцне суспільство можливе лише за умови існування держави-охоронця прав і свобод людини	– Перевага владі держави, а не людським правам. Право, свободи, обов'язки – все це приписи держави та її посадових осіб – Априорне джерело прав неможливе – Джерело людських прав – законодавчі акти та санкційні приписи	– Ідея природного права – антиісторична, вона лише відображає певні матеріальні умови та суспільні обставини їх існування – Існують лише права, надані державою, а їх здійснення можливе лише за виконання особою обов'язків перед суспільством і державою – Рівність соціальна, а не політична

УНІВЕРСАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

До II СВ людина – об'єкт, а не суб'єкт міжнародного права
Міжнародне право регулювало стосунки виключно між державами

Доктрина невтручання у сферу національної юрисдикції

ПЕРВИННА ЮРИДИЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

- Magna Carta 1215 р.
найперший писаний акт про людські права
формула due process of law
першоджерело правовладдя
- Англійський Білль прав 1689 р.
- Декларація незалежності США 1776 р.
- Декларація прав людини і громадянина 1789 р.

ВТОРИННА ЮРИДИЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

- Статут ООН 1945 р.
- Загальна Декларація прав людини 1948 р.
- Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права 1966 р.
- Міжнародний Пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966р.
- Європейська Конвенція прав людини 1950 р.

1948 р. – ухвалення Загальної декларації прав людини (поняття людських прав стає універсальним, тобто ширеним не лише на європейців)

Починає свою історію та змістовне наповнення поняття людських прав вже не як категорія національних систем права (передусім, європейських), а як юридична категорія міжнародного права

Інтернаціоналізація людських прав та гуманізація системи міжнародного права

Потреба у спільних діях для забезпечення гарантій і захисту людських прав - прийняття Статуту ООН 1945 р.
Легалізація людських прав на міжнародному рівні

Хоча сам Статут і не містить формального проголошення прав, турбота про них засвідчена приписами різних статей та Преамбули

2.

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

В юридичному сенсі людина як суб'єкт права тотожна поняттю «особа»
Головне в юридичному понятті особи – соціальна цінність людини, через що вона визнається суб'єктом прав та обов'язків

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ

це юридично закріплене становище людини в суспільстві, відповідно до якого фізична особа як суб'єкт права вступає у правовідносини, координує свою діяльність і поведінку

ОЗНАКИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

- залежить від специфіки суспільного ладу
- виступає як юридична міра свободи суб'єкта права
- устанавлюється спеціально уповноваженими органами держави
- його зміст змінюється з волі законодавця, а не суб'єктів права, на яких він поширюється
- відображається у правових нормах, закріплених у приписах нормативно-правових актів
- встановлює межі, за які не повинні виходити діяльність і поведінка людини в суспільстві

ЦІННІСНИЙ ФУНДАМЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ

- усі люди рівні від народження і ніхто не має права відчужувати їх природні права
- забезпечення реалізації, охорони і захисту цих прав – головний обов'язок держави
- свобода – це можливість діяти так, аби не завдавати шкоди іншій особі

- межі свободи можуть бути визначені законом, який відповідає праву (природним правам людини)
- обмеження прав можливе винятково з метою сприяння досягненню загального добробуту та перешкоджання спробам використовувати надану свободу на шкоду суспільству, державі, співгромадянам

ТИПОЛОГІЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

ЗАГАЛЬНИЙ (КОНСТИТУЦІЙНИЙ)

- закріплений у Конституції
- є узагальненим і однаковим для всіх
- передбачає рівність прав і обов'язків
- є базовим до інших статусів
- константний статус

СПЕЦІАЛЬНИЙ

- це статус людини як представника окремої соціальної групи, відособленої за певними юридично значущими підставами (віком тощо) і наділеної додатковими правами та обов'язками

ЛЮДИНА

- Біосоціальна істота
- Природні (біологічні властивості) є універсальними
- У біологічній організації закладено можливості психічного розвитку
- Суспільство – середовище формування свідомості, мислення тощо
- Соціальні характеристики людини визначають її набутий досвід

ІНДИВІД

- Окремий представник біологічного роду *Homo sapiens*
- Сукупність унікальних від природи психічних та фізичних властивостей
- Індивід стає людиною завдяки соціальній наступності – освоєнні досвіду попередніх поколінь

Особа

- Суб'єкт відносин та свідомої вольової діяльності
- Соціалізація, соціальна активність – життєва позиція, ідентичності

Громадянин

- Відображає зв'язок людини (особи) з державою через існування взаємних нормативно закріплених прав, обов'язки, відповідальності
- Громадянство – належність до постійного населення держави

- спеціальний статус **доповнює** (статус депутата) або **обмежує** (статус рецидивіста) загальний правовий статус, коригує його
- має більшу галузеву розмаїтість: в межах однієї галузі права – державно-правовий статус депутата, трудовий статус пенсіонера; міжгалузеві – статус посадової особи, статус неповнолітнього тощо
- змінюваний статус

Індивідуальний

- це статус конкретної людини, пов'язаний із її персональними якостями, здібностями тощо
- індивідуальний статус є поєднанням загального та спеціального правового статусів
- скільки людей – стільки й ІПС

ОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

класифікація прав людини, відповідно до їх історичного розвитку

ПЕРШЕ ПОКОЛІННЯ

Негативні права: зобов'язують державу утримуватися від втручання у сфери, регульовані цими правами
Невідчужувані особисті (громадянські) і політичні права
Постали в період першої юридизації прав людини

ДРУГЕ ПОКОЛІННЯ

Позитивні права: не можуть бути реалізовані без організаційної, управлінської та інших форм діяльності держави, спрямованих на їх забезпечення

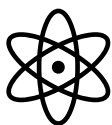
Соціальні, економічні та культурні права
Постали в період другої юридизації прав людини

ТРЕТЄ ПОКОЛІННЯ

Колективні права: народів, націй, всього людства

Ґрунтуються на солідарності людей, їх належності до якоїсь спільноти
Постали як наслідок національно-визвольних рухів та загострення глобальних проблем

ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ

є результатом науково-технологічного розвитку і його наслідків

Це система прав як наслідок втручання у психофізичну сферу життя людини

Ця система прав не є безмежною – заборона клонування людини та встановлення інших правових меж

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВ

ПРАВА ЛЮДИНИ

- Позатериторіальні – існують незалежно від державного визнання, поза зв'язком їх носія з конкретною державою
- Загальносоціальні – належать людині за фактом народження як природні, невідчужувані
- Природно залежні – належать людині від народження, залежать від природи
- Невизначено зобов'язальні – не залежать від виконання будь-яких обов'язків. Зобов'язаною стороною виступає сама держава, її органи, посадові особи

ПРАВА ГРОМАДЯНИНА

- Територіальні (національні) – передбачають юридичний зв'язок людини і держави
- Спеціально-соціальні (юридичні) – закріплюються в законодавстві і перебувають під захистом держави
- Політично залежні – залежать від державного (політичного) режиму; задовольняють як природні так і політичні потреби
- Визначено зобов'язальні – залежать від виконання обов'язків, які мають громадяни держави

СНОВОПОЛОЖНІ ПРАВА І СВОБОДИ

це **правові можливості** (міра свободи) особи, здатні забезпечити її розвиток і які закріплені як міжнародні стандарти, загальні і рівні для всіх людей і гарантовані державою як невідчужувані

- є **правовими можливостями** – сферою автономного існування людини у взаєминах з іншими особами, суспільством і державою
- зумовлені біосоціальною природою людини, **належать їй від народження**, є природними і не мають потреби в легалізації (ст. 1 Загальної декларації прав людини ООН 1948 р.)
- є **невідчужуваними**: не можуть свавільно бути забрані державою, бо не дані нею. Їх можна лише тимчасово обмежити в законодавчому порядку у певних конституційно передбачених випадках
- є **необхідними для задоволення основних потреб**, без яких людина не спроможна нормально існувати і розвиватися (ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 р.)
- є загальними і рівними для всіх людей. **Універсальні, уселюдські**
- закріплені **як міжнародні стандарти** і мають бути реально гарантовані державою

ПРАВА. СВОБОДИ. ОБОВ'ЯЗОК

ПРАВА І СВОБОДИ

- Міра можливої поведінки
- Громадянські (особисті) права і свободи: фізичні та духовні. Вони є загальними, надтериторіальними, наднаціональними
- Політичні права і свободи: можливості учасництва у державних справах
- Економічні права і свободи: можливості володіти, користуватися і розпоряджатися предметами споживання та чинниками господарської діяльності
- Соціальні права і свободи: можливості соціального захисту
- Культурні (гуманітарні) права і свободи: можливості для розвитку і саморозвитку

ОБОВ'ЯЗКИ

- Міра належної поведінки, спосіб забезпечення права
- Юридичний обов'язок існує відповідно до суб'єктивного права в межах, встановлених законом і гарантованих державою
- Юридичний обов'язок може стосуватися: людини і громадянина (більшість з них) або лише громадянина (військова служба, захист батьківщини та ін.)
- Громадянські (особисті) – обов'язок батьків утримувати неповнолітніх дітей; політичні – шанувати державні символи, поважати інститут президентства; економічні – сплачувати податки; соціальні – забезпечення людини в старості; культурні – дбайливо ставитися до пам'яток історії та культури тощо

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

передбачена Конституцією і законами України система правових норм, організаційних засобів і способів, умов і вимог, за допомогою яких здійснюються охорона і захист прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина

НАЦІОНАЛЬНІ

ЗА ФОРМОЮ ЗАКРІПЛЕННЯ:

- конституційні
- галузеві (адміністративно-правові, цивільно-правові та ін.)

ЗА ФОРМОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ:

- **гарантії реалізації:** відсутність суб'єктивних перешкод (незнання своїх прав, правових принципів тощо) та наявність об'єктивних засобів і способів (правові процедури, механізми стимулювання тощо);

- **гарантії охорони:** система інститутів і засобів профілактики та недопущення протиправних дій, їх оперативна превенція, використання судових процедур конституційного контролю (уповноважений ВРУ з прав людини, прокуратури та ін.);
- **гарантії захисту:** система інститутів і засобів щодо відновлення порушених прав і свобод

МІЖНАРОДНІ

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ

- система міждержавних органів, організацій, структур, що здійснюють моніторинг та контроль за дотриманням прав і свобод (ООН, ЮНЕСКО, Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації, Комітет ООН з прав дитини)

РЕГІОНАЛЬНО-КОНТИНЕНТАЛЬНІ

- система регіональних органів, організацій, структур, що здійснюють моніторинг та контроль за дотриманням прав і свобод (ЄС, Рада Європи, ЄСПЛ – два права: право особи індивідуально подавати скарги та право держав-учасниць Європейської системи захисту прав людини ініціювати судочинство зі справ порушення прав людини)

Ст. 55 Конституції України: «Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна».

3.

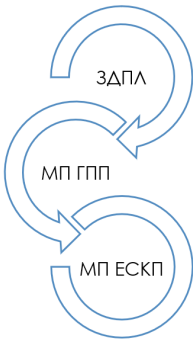
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Міжнародні стандарти в галузі прав людини – це загальновизнані міжнародно-правові норми, які закріплюють на загальнолюдському рівні статус особистості і встановлюють перелік основоположних прав і свобод, обов'язок держав дотримуватися цих прав і свобод, а також межі можливого або припустимого їх обмеження

КОНВЕНЦІЇ ООН

- Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р.
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р.
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966р.
- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979р.
- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984р.
- Конвенція про права дитини 1989 р.
- Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих- мігрантів та членів їх сімей 1990 р.
- Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 р.
- Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 р.

ЄДИНА МОДЕЛЬ ПРАВ ЛЮДИНИ?

Не можна Загальну Декларацію прав людини (ЗДПЛ) урівнювати із Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (МП ГПП) та Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права (МП ЕСКП)

Якщо ЗДПЛ=МП ГПП/ЕСКП, то зникає межа між володінням правами та їх здійсненням

ЗДПЛ: ідеї про «притаманну гідність», «невідокремні права», «вільність та рівність від народження» - розуміння того, що означає "мати людські права". МП ГПП та МП ЕСКП належать до найважливіших засобів реалізації прав людини

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ І ПОЛІТИЧНІ ПРАВА 1966 Р.

Основоположний міжнародно-правовий документ у галузі міжнародного захисту громадянських (особистих) і політичних прав та свобод людини. Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. Набув чинності 23 березня 1976 р. Ратифікований Україною у 1973 р.

СТРУКТУРА

- приписи ст. 1
- приписи ст. 2-5
- приписи ст. 6-27
- приписи ст. 28-45
- приписи ст. 46-47
- приписи ст. 48-53

ПРИПИСИ СТ. 1 МП ГПП

- визначає право народів на самовизначення
- право не зазнавати позбавлення засобів існування, що належать народу

ПРИПИСИ СТ. 2-5 МП ГПП

- поважати і забезпечувати всім перебуваючим у межах території держави та під її юрисдикцією особам права без будь-якої різниці

- забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма громадянськими і політичними правами
- гарантувати, що порушені права матимуть дієві засоби юридичного захисту
- реалізацію цього права мають забезпечити компетентні органи влади

ПРИПИСИ СТ. 6-27 МП ГПП

Утворюють перелік конкретних прав:

- **фізичної недоторканості** - право на життя, свобода від рабства, свобода від катувань, жорстокого, нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання
- **свободи та безпеки особи** - право на habeas corpus - (гарантує звільнення ув'язненого від незаконного тримання під вартою
- **презумпція неправомірного затримання** особи, що впливає з принципу особистої недоторканості)
- **процесової справедливості** - право на справедливий суд, презумпція безвинності, невинуватості
- **особисті (індивідуальні) права** - свобода пересування, свобода поглядів, право на громадянство тощо
- **заборона пропаганди** або виступів на користь національної, расової чи релігійної ненависті - підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства
- **участь у політичній діяльності** - право голосувати, право бути обраним, право допуску до публічної служби на умовах рівності
- **заборони дискримінації** та рівності перед законом

ПРИПИСИ СТ. 28-45 МП ГПП

- регулюють питання заснування і діяльності Комітету з прав людини
- регулюють питання звітування державами про свої заходи щодо втілення визначених у Пакті прав
- регулюють питання спостережної діяльності Комітету за виконанням узятих державами зобов'язань за цим Пактом
- Комітет може виступати посередником у розв'язанні спорів в питаннях виконання зобов'язань за цим Пактом

ПРИПИСИ СТ. 46-47 МП ГПП

- уточнюють, що ніщо, записане в Пакті, не може тлумачитися на шкоду приписам Статуту ООН чи статутним документам спеціалізованих установ ООН

- не дозволяється тлумачити Пакт на шкоду «невід'ємного права всіх народів володіти і користуватися повною мірою і вільно своїм природними багатствами та ресурсами»

ПРИПИСИ СТ. 48-53 МП ГПП

- регулюють питання ратифікації та набуття чинності Пакту
- внесення до Пакту поправок

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ І КУЛЬТУРНІ ПРАВА 1966 Р.

Основоположний міжнародно-правовий документ у галузі міжнародного захисту економічних, соціальних і культурних прав та основних свобод людини. Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. Набув чинності 03 січня 1976 р. Ратифікований Україною у 1973 р.

СТРУКТУРА

- приписи ст. 1
- приписи ст. 2-5
- приписи ст. 6-15
- приписи ст. 16-25
- приписи ст. 26-31

ПРИПИСИ СТ. 1 МП ЕСКП

- право народів на самовизначення
- право вільно встановлювати свій політичний статус
- право вільно забезпечувати свій економічний, соціальний і культурний розвиток

ПРИПИСИ СТ. 2-5 МП ЕСКП

- встановлено принцип «поступального здійснення»
- передбачені Пактом права стосуються кожного без будь-якої дискримінації
- обмеження цих прав можливі лише на основі приписів права, відповідно до природи самих прав і «виключно з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві»

ПРИПИСИ СТ. 6-15 МП ЕСКП

Утворюють перелік конкретних прав:

- **право на працю** «у справедливих і сприятливих умовах» разом із правом утворювати професійні спілки та приєднуватися до них
- **право на соціальний захист**, включаючи соціальне страхування
- **право на сімейне життя**, включаючи оплачувану відпустку по догляду за дитиною та на захист дітей
- **право на відповідний стандарт життя**, включаючи відповідне харчування, одяг, житло, а також «стале покращення житлових умов»
- **право на здоров'я** - «на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я»
- **право на освіту** - повноцінний розвиток людської особистості та почуття своєї гідності
- **право на участь у культурному житті**

ПРИПИСИ СТ. 16-25 МП ЕСКП

- встановлюють механізми моніторингу та контролю за дотриманням Пакту
- визначають питання звітування держав-підписантів щодо дотримання приписів Пакту
- визначають питання виконання державами-підписантами взятих на себе зобов'язань

ПРИПИСИ СТ. 26-31 МП ЕСКП

- визначають питання ратифікації, набрання чинності та внесення поправок до Пакту

ПРИНЦИП ПОСТУПАЛЬНОГО ЗДІЙСНЕННЯ

Кожна країна зобов'язується вжити в максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визнаних Пактами прав

- обмежений характер ресурсів тому забезпечення деяких прав може бути непомірним для держав
- але треба діяти якомога краще аби забезпечити такі права, залучаючи усі можливі ресурси та засоби
- характер обов'язку держави щодо реалізації цієї категорії права є довготривалим

- Комітет ЕСКП - «держави мають забезпечувати принаймні мінімальний істотний рівень кожного з прав»
- у разі надто обмежених ресурсів «застосовувати цільові програми щодо найуразливіших верств населення»

ОБОВ'ЯЗАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ПРАВ ЛЮДИНИ

Уряди взяли на себе зобов'язання щодо реалізації та захисту прав людини, а тому громадськість може здійснювати тиск на них у тій чи іншій формі.

НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

- гарантії прав людини закладено в міжнародних договорах. Тому людські права як норми частини міжнародного права мають зобов'язальний характер, що виникає на підставі закладених у зобов'язань (*pacta sunt servanda* - обов'язковість виконання укладених договорів)

У НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ

- людські права, які визначено у Конституції, мають зобов'язальний характер через те, що вони мають таку саму юридичну силу, що й сама Конституція, яка верховенствує над іншим законодавством. Конституція виступає як об'єктивний публічний порядок, котрий не допускає винятків

4.

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

U NESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) утворила Комітет із філософських принципів стосовно прав людини, який підготував анкету і розіслав дипломатам і видатним ученим

Результати були оприлюднені у доповіді «Основи міжнародної декларації прав людини»

Комітет не дійшов згоди щодо значення понять права, свободи, демократія. Домовилися щодо важливості людської гідності та переліку 15 особливих прав:

- група прав на життя
- група прав на гідне життя
- група прав на участь у суспільних справах

10 грудня 1948 р. як результат компромісу постала Декларація ООН

О **ДЕЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ДЕКЛАРАЦІЇ**

Усі людські істоти мають невідокремні та невідчужені права просто на тій підставі, що вони є людьми, а не тому, що вони є членами суспільства

- такі невідокремлені та невідчужувані права походять від самої людської природи
- такі права належать особі, а не суспільній групі
- ці права мають бути рівною мірою доступними для кожної людини і в таких правах нікому не може бути відмовлено
- в основі легітимності кожної державної влади – її здатність гарантувати такі права усім членам суспільства

All human beings are born free and equal in dignity and rights

ДОКТРИНА СТ. 1 ДЕКЛАРАЦІЇ

- «Всі люди від народження є вільними і рівними у своїй гідності та правах»
- "Men" замінено на "human beings"
- спротив СРСР: рівність перед законом «визначена не фактом народження, а суспільною структурою держави, бо очевидно, що за часів феодалізму люди не народжувалися вільними і рівними»
- саме ст.1 містить вирішальний нормативно-засадничий принцип, що кожна людину природа наділила свободою і однаковою гідністю
- це є підставою ствердження універсальності людських прав

ДОКТРИНА ПРИТАМАННОСТІ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ

ТЕЗА УНІВЕРСАЛЬНОЇ (ВНУТРІШНЬОЇ ПРИТАМАННОСТІ)

- людські права притаманні (властиві) людині просто завдяки її людській природі

ТЕЗА УНІВЕРСАЛЬНОЇ ПРИСТУПНОСТІ (ДОСТУПНОСТІ)

- люди можуть дізнатися про те, що вони мають такі внутрішні (притаманні) їм права, навіть без допомоги «експертів»

ДЕНАТУРАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

- Декларація ООН – синтез індивідуалізму та колективізму
- ст. 1-22 визначають «традиційні», класичні права у вигляді особистих, громадянських і політичних прав особи, пристосованих до сучасної демократії
- ст. 23-28 визначають нові, «прогресивні» права у вигляді економічних, соціальних і культурних прав особи, які потребують визнання в умовах прогресу

- Декларація ООН виражає взаємозалежність прав і обов'язків особи vis-a-vis суспільства – з одного боку та обмеженням людських прав і визнанням таких самих прав за іншими – з іншого
- Декларація ООН охопила усі природні права людини і низку політичних прав доби Просвітництва: природне право людини на повстання (опір), коли вона в інший спосіб не може захистити свої права, через те, що на перешкоді стоїть тиранічний чи деспотичний режим (як у Дж. Лока)
- запобіжник: «...необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання» (Преамбула)
- усі люди рівні у своїх правах і ця спільна риса для них усіх – гідність. Дух Декларація ООН сфокусовано на окремій особі, на правах окремої особи (без яких її природна гідність не уявляється)
- Декларація ООН перенесла природні права із стану, в якому вони були доти в площину позитивного права «того, що має бути»

СТАТУС ДЕКЛАРАЦІЇ ООН

- Декларація ООН не є договором чи конвенцією, котрі накладають на державу-сторону спеціальний юридичний обов'язок
- При розробці проекту держави Заходу більше зосереджувалися на політичних правах, тоді як держави Сходу – на економічних та соціальних
- Юридично-зобов'язувальний характер Декларації ООН підтримували лише декілька держав. Він і мислився відпочатку як юридичний документ – завадила конфронтація між наддержавами
- Декларація ООН стала документом, що містить доволі широкі формулювання, не подає деталізованих дефініцій, не є джерелом юридичних прав особи та юридичних обов'язків держави
- 8 держав-членів ООН не проголосували «за»: СРСР, УРСР, БРСР, Польща, Чехословаччина, Югославія, Південна Африка, Саудівська Аравія
- Фактично, Декларація сприймалася як набір моральних приписів і приймалася країнами, бо не містила юридичних зобов'язань для них
- Вона лише є програмою для законодавчої діяльності національного рівня та програмою спільної нормотворчості держав-членів ООН
- Політичні та юридичні наслідки прийняття Декларації ООН: після закінчення «холодної війни» було ухвалено (чи переглянуто) 25 конституцій Східної та Центральної Європи в дусі Декларації

ЗНАЧЕННЯ ТА ВПЛИВ ДЕКЛАРАЦІЇ ООН

У МОРАЛЬНІЙ СФЕРІ

- ООН визначила її як «стандарт здобутку для всіх людей та всіх народів»
- Призначення цього стандарту: щоб кожна людина та орган суспільства шляхом навчання та освіти прагнули сприяти поважанню прав, проголошених Декларацією, а також шляхом поступальних заходів забезпечували її всесвітнє і дієве визнання та дотримання

У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ

- Декларація не тільки наново ствердила, а й розширила обсяги встановленого Статутом ООН принципу заборони дискримінації
- Декларація створила самостійну, всебічну систему прав, поставивши соціальні, економічні та культурні права на той самий рівень, що і громадянські та політичні права – принцип неподільності та взаємозалежності прав
- Декларація стала джерелом політичної діяльності ООН на встановлення стандартів у царині людських прав та їх практичне впровадження

У ЮРИДИЧНІЙ СФЕРІ

- Декларація є резолюцією ГА ООН, а не міжнародним договором (конвенцією), на який поширюється процедура звичайної ратифікації чи вимоги, які висуваються до договорів у разі приєднання до них
- Декларація вплинула на право взагалі: держава-член, проголосувавши на її підтримку, тим самим висловила готовність її реалізувати

ДІЯ ДЕКЛАРАЦІЇ ООН

- багато держав інкорпоровали Декларацію ООН або використали її як модель для своїх національних законодавств
- Міжнародний Суд ООН та регіональні установи відповідної юрисдикції та національні суди посилаються на Декларацію ООН у своїх рішеннях
- у випадках, коли не можна застосувати міжнародний договір, посилаються на Декларацію ООН
- Декларація є одним з базових документів для випадків, коли ведеться дискусія стосовно стану людських прав у конкретній державі

5.

ТИПОЛОГІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Конституція України - Основний Закон України, ухвалений 28 червня 1996 р. Верховною Радою України

ГРУПИ ОСНОВНИХ ПРАВ У КОНСТИТУЦІЇ

- громадянські
- політичні
- економічні
- соціальні
- екологічні
- культурні

ПРАВА

- можливості, якими вас має забезпечити держава

СВОБОДИ

- варіанти, як ви можете реалізувати ці можливості

ГРОМАДЯНСЬКІ ПРАВА: СТ. 27-35, 51-52 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

- Можливості людей, що характеризують їхнє фізичне та біологічне існування, задоволення матеріальних, духовних та інших потреб

ПОЛІТИЧНІ ПРАВА: СТ. 36-40 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

- Можливості людини і громадянина брати участь у громадському та державному житті

ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА: СТ. 41-45 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

КОНСТИТУЦІЯ
УКРАЇНИ

- Можливості людини і громадянина, що характеризують їхню участь у виробництві матеріальних благ

СОЦІАЛЬНІ ПРАВА: СТ. 46-49 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

- Можливості людини і громадянина із забезпечення належних соціальних умов життя

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА: СТ. 50 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

- Права людини і громадянина на безпечне екологічне середовище

КУЛЬТУРНІ ПРАВА: СТ. 53-54 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

- Можливості доступу людини до духовних цінностей свого народу (нації) та всього людства

СІМЕЙНІ ПРАВА

- Можливості людини і громадянина вільно розпоряджатися собою в сімейних правовідносинах

КУЛЬТУРНІ ПРАВА

Термін «культура» чітко не визначений в законодавстві з прав людини

Захист культури в законодавстві з прав людини охоплюється двома поняттями

- по-перше, право людей на практику і продовження спільних традицій і діяльності
- по-друге, захист культури в міжнародному праві охоплює наукові, літературні та художні устремління надбаня суспільства

Культурні права вперше були закріплені у Загальній декларації прав людини, стаття 27:

"Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами"

Оскільки культура впливає на всі аспекти людського життя, культурні права ілюструють неподільність і взаємозалежність всіх прав всеосяжним чином, ніж це роблять будь-які інші права. ...культурні права часто є нерозривною частиною інших прав

Захист і заохочення культурних прав має важливе значення для процесу розширення прав і можливостей окремих осіб та громади в цілому

Володіння своїми культурними правами допомагає громадам будувати власну самооцінку, також мотивує на збереження своїх традицій, повагу до своїх звичаїв та цінностей.

Відповідно до Асоціації, що займається вивченням прав людини, право на культуру в законі про права людини визначено по суті як святкування та захист творчості і традицій людства

Право особи насолодитися культурою і розвивати культуру і науку без втручання з боку держави є одним із прав людини

У міжнародному законі про права людини держави (уряди) також зобов'язані долучатися до культурних заходів і збереження артефактів, особливо тих, що представляють універсальні цінності.

Культура в переважній більшості схвалюється як позитивне явище у переважній більшості документів з прав людини
Право на культуру включає в себе декілька компонентів:

- право на участь у культурному житті
- право на використання результатів наукового прогресу;
- право індивідуума на користування привілеگیями від захисту моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором (авторкою) яких він (вона) є
- право на свободу від втручання держави в наукові розробки або творчі пошуки та ін.

Деякі інші аспекти культури також захищені в міжнародних правах людини, наприклад, право одружуватися і засновувати сім'ю, право вільно висловлювати свою думку, право на освіту, свободу отримувати і поширювати інформацію, право на відпочинок і дозвілля, а також право на свободу думки, совісті і релігії

ЧИ МОЖУТЬ ЗВИЧАЇ КУЛЬТУРИ ПОРУШУВАТИ ПРАВА ЛЮДИНИ?

В принципах ЮНЕСКО з міжнародного культурного співробітництва йдеться, що кожній культурі властиві достоїнства і цінності, які належить поважати і зберігати. Що саме цей принцип означає на практиці?

Такі звичаї, як бої биків, пиття теплого пива, полювання на китів або вживання конини, можуть бути важливими звичаями в деяких культурах, але здаються незрозумілими і навіть образливими для інших культур. Є й інші звичаї, які мають більш фундаментальні наслідки для прав і гідності людей, наприклад, застосування смертної кари, носіння релігійних символів або тілесні покарання дітей тощо

ЧИ ПОТРІБНО ПОВАЖАТИ ВСІ КУЛЬТУРНІ ЗВИЧАЇ?

Організація Об'єднаних Націй має чітку позицію з цього питання: право, яке порушує інше, не може бути використане, як зазначено в Загальній декларації прав людини:

"Культурні права не можуть служити підставою чи тлумачитися таким чином, щоб виправдати будь-які дії, що ведуть до заперечення або порушення інших прав людини і основних свобод"

Таким чином, використання культурного релятивізму як приводу для порушення або спростування прав людини являє собою зловживання правом на культуру

Існують законні, основні обмеження на культурні звичаї, навіть на добре вкорінені традиції. Наприклад, жодна культура сьогодні не може законно претендувати на право практикувати рабство.

Незважаючи на такий звичай в багатьох культурах протягом всієї історії, рабство сьогодні не може вважатися законним, правовим або бути частиною культурної спадщини, що має право на захист у будь-якому випадку. Навпаки, всі форми рабства, в тому числі сучасні звичаї, подібні до рабства, є грубим порушенням прав людини в рамках міжнародного права

Аналогічно, культурні права не виправдовують катування, вбивства, геноцид, дискримінацію за ознакою статі, раси, мови чи релігії або порушень будь-якого з інших універсальних прав людини та основних свобод, встановлених у міжнародному праві. Будь-які спроби

виправдати такі порушення, що базуються на культурі, не мають юридичної сили у відповідності з міжнародним правом

Серед пасток культури, в які можна потрапити, є маркування людей, іншими словами, відповідно до їхньої культури, якій вони найбільше довіряють, і, отже, увічнення стереотипів і забобонів. Це особливо характерно для представників культури більшості, які вважають дії, вибір або рішення членів групи меншин, чимось, що впливає на їхню культуру, в той час як їхні дії, вибір або рішення взагалі не впливають на культуру.

Культурне розмаїття є природним наслідком комбінації людської гідності та прав людини в повному обсязі. Права людини гарантують свободу думки, релігії, переконань, культурне самовираження, освіту і так далі

Так само як перевага більшості не може бути використана для придушення прав меншин, так і культурні права меншин не можуть бути використані для виправдання порушень прав людини, незалежно від того, ким ці порушення були здійснені — людиною з більшості чи з меншин

Повага до розмаїття має відбуватися в рамках прав людини, а не використовуватися як причина для дискримінації. Розмаїття можливе лише за гідності; рівність має співіснувати з розмаїттям

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

6.

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ

МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

- Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження 2005 р.
- Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини 2003р.
- Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1988 р.
- Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства 2005 р.
- Європейська культурна конвенція 1954 р.
- Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р.

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

ОСНОВИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КУЛЬТУРУ

- визначають правові, економічні, соціальні, організаційні засади розвитку культури в Україні
- регулюють суспільні відносини у сфері створення, поширення, збереження та використання культурних цінностей

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

- визнання культури як одного із головних чинників самобутності української нації та національних меншин, які проживають на території України;
- збереження і примноження культурних надбань;
- гарантування свободи творчої діяльності, невтручання у творчий процес з боку держави, політичних партій та інших громадських об'єднань;
- рівність прав і можливостей громадян незалежно від соціального стану та національної приналежності у створенні, використанні та поширенні культурних цінностей;
- доступність культурних цінностей, усіх видів культурних послуг та культурної діяльності для кожного громадянина;
- забезпечення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня та естетичного виховання громадян;
- заохочення благодійної діяльності у сфері культури підприємств, організацій, громадських об'єднань, релігійних організацій, окремих громадян;
- всебічне міжнародне культурне співробітництво

ПРАВА ГРОМАДЯН У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

- вільний вибір будь-якого виду культурної діяльності, засобів і сфер застосування творчих здібностей та самостійне визначення долі своїх творів
- здійснення професійної та аматорської діяльності на індивідуальній чи колективній основі, самостійно чи з допомогою будь-яких форм посередництва
- створення закладів, підприємств і організацій культури
- об'єднання у творчі спілки, національно-культурні товариства, фонди, асоціації, інші громадські об'єднання, які діють у сфері культури
- збереження і розвиток національно-культурної самобутності, народних традицій та звичаїв
- доступ до культурних цінностей
- захист інтелектуальної власності
- здобуття спеціальної освіти

ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

- додержувати вимог чинного законодавства щодо діяльності у сфері культури

- дбати про збереження культурної спадщини, традицій народної культури, сприяти охороні пам'яток історії та культури
- поважати культуру, мову, традиції, звичаї та обряди національних меншин, які проживають на території України
- піклуватися про естетичне виховання і культурний розвиток дітей, прилучення їх до цінностей вітчизняної та світової культури

ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

Діяльність у сфері культури здійснюється на професійній чи аматорській основі

СТВОРЕННЯ, РОЗПОВСЮДЖЕННЯ І ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТВОРІВ ЛІТЕРАТУРИ ТА МИСТЕЦТВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

ОРГАНІЗАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ВІДПОЧИНКУ І ДОЗВІЛЛЯ ГРОМАДЯН

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ І ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТВОРІВ ЛІТЕРАТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

- заклади, підприємства і організації культури, творчі працівники та колективи мають право на

розповсюдження і популяризацію творів літератури та мистецтва, самостійно визначають репертуар і програми, зміст і форми гастрольної, виставочної та іншої діяльності

- забороняється розповсюдження творів, що містять заклики до зміни насильницьким шляхом конституційного ладу; пропаганду війни, насилля, жорстокості, расової, національної, релігійної ворожнечі або ненависті; підбурювання до вчинення злочинів

ЗБЕРЕЖЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

- до культурних цінностей належать об'єкти матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення

- унікальні цінності матеріальної та духовної культури, а також культурні цінності, що мають виняткове історичне значення для

формування національної самосвідомості українського народу, визнаються об'єктами національного культурного надбання і заносяться до Державного реєстру національного культурного надбання

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

- держава гарантує здійснення естетичного виховання громадян через доступність до надбань вітчизняної і світової культури, розвиток мережі навчальних, позашкільних виховних та культурно-освітніх закладів, створення умов для індивідуальної і колективної художньої творчості
- цілісна система естетичного виховання громадян забезпечується органами державного управління, закладами освіти, культури і мистецтва, засобами масової інформації спільно з творчими спілками, національно-культурними товариствами та іншими громадськими об'єднаннями, що діють у сфері культури
- естетичне виховання дітей, учнів, студентів здійснюється у всіх навчально-виховних закладах незалежно від їх відомчого підпорядкування та форм власності

ОРГАНІЗАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ

з метою реалізації права громадян на спеціальну освіту в галузі культури створюються

- навчальні заклади різної форми власності
- інститути та факультети підвищення кваліфікації

СУБ'ЄКТИ ДІЯЛЬНОСТІ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ

- професійні творчі працівники, професійні творчі колективи, працівники культури, окремі громадяни
- державні і приватні заклади, підприємства, організації, установи, що діють у сфері культури
- творчі спілки, національно-культурні товариства, фонди, асоціації, інші громадські об'єднання
- держава в особі її органів влади та управління

ПРОФЕСІЙНИЙ ТВОРЧИЙ ПРАЦІВНИК У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

Це особа, творча діяльність якої становить її основне заняття і є головним джерелом її доходів.

Умовою визнання професійним творчим працівником є наявність однієї з таких ознак:

- публічне представлення власних творів на виставках, шляхом публікації, сценічного виконання, кіно-, теле- або відеопоказу тощо
- одержання винагороди за свою творчу працю та урахування її при оподаткуванні
- одержання спеціальної освіти в навчальному закладі
- членство у творчій спілці
- наявність вченого ступеня, почесного або наукового звання, професійної відзнаки, нагороди чи премії

ПРАЦІВНИК КУЛЬТУРИ

- особа, яка здобула спеціальну освіту в державному чи приватному навчальному закладі
- особа, яка працює в закладах, підприємствах, організаціях та установах культури, засобах масової інформації, видавництвах, товариствах, фондах та інших культурно-освітніх громадських об'єднаннях і пройшла відповідну атестацію

7.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ

- узагальнено декларативне
- відсутнє чітко сформульовані цілі і завдання державної культурної політики
- не окреслені повноваження ВРУ, КМУ, Президента, центрального органу виконавчої влади в галузі культури, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування
- не визначена система фінансових та економічних інструментів у виді пільг і сприятливих умов для цього

ЧИННИЙ БАЗОВИЙ ЗАКОН УКРАЇНИ "ПРО КУЛЬТУРУ"

- не дає визначення політики держави у сфері культурного розвитку
- в попередніх проектах передбачалося його закріплення як "сукупність принципів і норм, якими керується держава у своїй діяльності зі збереження, розвитку і розповсюдження культури, а також комплекс дій, спрямованих на досягнення певних культурних цілей"
- маємо лише визначення "діяльності держави у сфері культури"

ЗАКОН УКРАЇНИ "ПРО КУЛЬТУРУ"

- регламентує основні засади і пріоритети державної культурної політики:
- визнання культури одним з основних факторів самобутності Українського народу
- забезпечення свободи творчості
- захист прав інтелектуальної власності, авторських і суміжних прав
- захист і збереження культурної спадщини як основи культури тощо

ЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СИТУАЦІЇ

- поглиблення інтеграції вітчизняної культури в європейський і світовий культурний простір
- зменшення участі держави в підтримці культурної сфери
- посилення розриву в рівні культурного розвитку між окремими регіонами держави
- фінансування за залишковим принципом
- відсутність усвідомлення важливості культури на рівні стратегічного менеджменту
- декларативність законодавчої бази
- концептуальна і програмова невизначеність культурної політики на різних рівнях управління
- неуніфікованість процедур надання культурних послуг
- проблеми матеріально-технічного і кадрового забезпечення

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: СЕКТОР КУЛЬТУРА

МЕТА: Забезпечення прав громадян України на отримання якісних та доступних послуг в сфері культури

Центральний рівень Держава (Міністерство)

Національні/державні установи
Культурний фонд
Інститути: книги, національної пам'яті, інші
Наукові заклади в сфері культури,
вищі навчальні заклади в сфері культури

Регіональний рівень Області (управління / департаменти культурної політики і ресурсів)

Концертно – театральні установи,
мережа ПСМНЗ, бібліотечні установи,
Палаці мистецтв та інші клубні заклади,
училища культури та мистецтв, тощо

Базовий рівень ОТГ, міста обласного значення (відділи / управління / департаменти культурної політики і ресурсів)

Мультикомплексів:
«Центри розвитку громад» з
розташуваннями бібліотек – філій,
клубних установ, IT – просторів,
філій ПСМНЗ, тощо

ЩО ТАКЕ КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА

1967 р., Монако, круглий стіл ЮНЕСКО “Політика у сфері культури – попередні міркування”

Це комплекс операційних принципів, адміністративних і фінансових видів діяльності та процедур, які забезпечують основу дій держави у сфері культури

ЯКА БАЗА ДЛЯ РОЗРОБКИ ЗАГАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ?

- Декларація про культуру (Всесвітня конференція з культурної політики, 1982 р.)
- Міжнародна програма заходів Всесвітньої комісії з культури та розвитку “Наше творче розмаїття” (Генеральна асамблея ЮНЕСКО, 1995 р.)
- Програма дій “Використання культурної політики з метою розвитку” (Міжурядова конференція європейських держав, Стокгольм, 1998 р.)
- Доповідь щодо культури ЮНЕСКО (2000 р.)
- Європейська культурна конвенція
- документи Ради Європи, Європейського культурного фонду, Європейської асоціації художніх організацій

МОДЕЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

СТРУКТУРНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ

- збереження досить сильних позицій держави у сфері культури
- удосконалення надання публічних, в тому числі адміністративних послуг у сфері культури із залученням до виконання завдань і окремих повноважень органів публічної адміністрації приватних юридичних осіб
- культурна політика в державі проводиться в рамках ієрархічної системи управління централізованого типу за участю місцевого самоврядування на основі законів та інших нормативних актів
- забезпечення загальнодержавного та місцевого рівнів базових мереж закладів культури потрібними ресурсами (фінансами, будівлями, кадрами тощо) входить відповідно до кола завдань Міністерства культури України та органів місцевого самоврядування.

ФУНКЦІОНАЛЬНО-УПРАВЛІНСЬКА МОДЕЛЬ

- ринкова модель або модель “the arms-length principle”
- принцип політичного невтручання у справи культури й механізм прийняття рішень про фінансування цієї царини
- вирішення багатьох питань, як і розподіл коштів, виділених на культуру, відбувається за посередництва незалежних організацій (Національні ради у справах мистецтв у Великобританії, Національний фонд підтримки мистецтва США)
- крім бюджетних коштів акумулюються пожертвування на культуру, що залучаються урядом через систему податкових пільг

МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ

Американська модель	Британська модель	Французька модель
• система податкових пільг для приватних осіб і корпорацій, які підтримують культуру • часткове або повне звільнення від податків некомерційних мистецьких організацій, акцій, окремих митців	• збільшення обсягу коштів, що виділяються на культуру, в державному бюджеті	• контроль державних структур за процесом виділення та розподілу коштів • допомога та сприяння місцевих органів влади

ЩО КРАЩЕ ДЛЯ УКРАЇНИ?

1. Ст. 38 Конституції України унормовує питанням державної політики в царині культури із впровадженням громадського характеру управління, що полягає у відмові від державної монополії на вирішення всіх глобальних питань функціонування розвитку культурного життя й участі в ньому громадян і громадських структур на паритетних засадах з органами державної влади
2. Адміністративна реформа в Україні за принципами і стандартами належного урядування ("good administration"):
  - учасництво
  - орієнтація на консенсус
  - відповідальність (підзвітність)
  - прозорість
  - належне реагування
  - ефективність та результативність
  - рівність та врахування інтересів
  - відповідність принципу верховенства права

8.

ДЕМОКРАТІЯ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

ЩО ТАКЕ ДЕМОКРАТІЯ?

Слово демократія походить від грецького слова «демос», що означає «народ», і «кратос», тобто влада, тому демократія може розглядатися як «влада народу»: спосіб правління, який залежить від волі народу

Існує багато різних моделей демократичного уряду, тому простіше зрозуміти, в чому полягає ідея демократії, ніж в чому її суть.

Демократія — це не самодержавство чи диктатура, де править одна людина, і не олігархія, де влада належить невеликій частині суспільства

Демократія — це навіть не «влада більшості», якщо це означає, що ігноруються інтереси меншин

Демократія, принаймні в теорії, є уряд, що діє від імені всіх людей, відповідно до їх волі

ЧОМУ ДЕМОКРАТІЯ?

Ідею демократії розкривають щонайменше два основоположних принципи, які пояснюють її цінність:

- **Індивідуальна автономія:** принцип, відповідно до якого ніхто не має підкорятися правилам, які нав'язані іншими. Люди повинні мати можливість контролювати своє життя
- **Рівність:** принцип, відповідно до якого кожна людина має таку саму можливість впливати на рішення в суспільстві, у якому вона живе, як і інші члени цього суспільства.

Ці принципи допомагають пояснити, чому саме демократія є такою популярною. Проблеми виникають, коли ми розглядаємо, яким чином ці принципи можуть бути реалізовані на практиці, тому що нам потрібен механізм для прийняття рішення, як долати суперечності у

суспільстві. Система демократичної влади пропонує простий механізм, адже демократія, як правило, це «влада більшості», але влада більшості може означати, що інтереси деяких людей ніколи не враховуються. Найбільш реальним способом представлення інтересів всіх людей є спосіб прийняття рішень на основі консенсусу, мета якого полягає у пошуці спільних точок зору та інтересів

РОЗВИТОК ДЕМОКРАТІЇ

Стародавнім грекам приписують створення найпершої демократії. Грецька модель була створена у V столітті до н. е. в місті Афіни. Серед засилля автократії та олігархії, які були нормальними формами правління того часу, афінська демократія виділялась серед інших

АФІНСЬКА МОДЕЛЬ ДЕМОКРАТІЇ:

- мала пряму форму: замість того, щоб обирати представників управління від імені народу, «народ» самостійно зустрічався, обговорював питання уряду, а потім реалізовував узгоджену політику
- така система була можливою частково тому, що «народ» був дуже обмеженою категорією: ті, хто міг безпосередньо брати участь — це була невелика частина населення, оскільки жінки, раби, іноземці, діти, були виключені

ДЕМОКРАТІЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

ДЕМОКРАТІЇ МАЮТЬ СПІЛЬНІ РИСИ, АЛЕ НЕ ІСНУЄ ЄДИНОЇ МОДЕЛІ ДЕМОКРАТІЇ

Резолюція ООН про розвиток і зміцненні демократії (A/RES/62/7)

Сьогодні існує багато різних форм демократії і демократичних країн у світі. Немає двох однакових систем і жодна із систем не може бути прийнятою як «модель». Існують президентські і парламентські демократії, федеральні або унітарні демократії; демократії, які використовують пропорційну систему голосування, і ті, які використовують мажоритарну систему; демократії, які одночасно є монархіями та ін.

Одна річ, яка об'єднує сучасні системи демократії і яка також відрізняє їх від стародавньої моделі, — це участь у політиці представників/представниць народу. Замість того, щоб брати участь безпосередньо у законотворчій діяльності, сучасні демократії використовують вибори, щоб вибрати представників/представниць,

які будуть керувати державою від імені народу. Така система відома як представницька демократія.

ДЕМОКРАТІЯ І ПРАВА ЛЮДИНИ

3

в'язок між правами людини і демократією: вони залежать один від одного, і є неповними без іншого

КОЖНА ЛЮДИНА МАЄ ПРАВО БРАТИ УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ СВОЄЮ КРАЇНОЮ БЕЗПОСЕРЕДНЬО АБО ЧЕРЕЗ ВІЛЬНО ОБРАНИХ ПРЕДСТАВНИКІВ

Стаття 21, частина 1, Загальна декларація прав людини

ДЕМОКРАТІЯ – ЄДИНА ФОРМА ПРАВЛІННЯ, ЯКА СУМІСНА З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ

Демократія є неповною без акцентування на повазі до прав людини. Беручи участь в управлінні державою по-справжньому, неможливо обійтися без дотримання і поваги до основних прав і свобод людини

СВОБОДА ДУМКИ, СОВІСТІ І РЕЛІГІЇ

Загальна декларація прав людини, стаття 18

Люди повинні мати можливість вільно мислити, щоб розуміти, що важливо для них, не будучи покараними за це. Влада протягом всієї історії намагалася обмежити це право, тому що боялася, що якщо люди почнуть думати про інші форми правління, то це поставить під загрозу існуючу систему. Проте суспільство без плюралізму думок не тільки є нетолерантним, але й обмежує свої можливості розвиватися в нових напрямках

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ

Загальна декларація прав людини, стаття 19

Важливо не тільки мати можливість думати, але й мати змогу висловити власні думки. Якщо люди не мають можливості обговорювати свої погляди, або представляти їх у засобах масової інформації, то яким чином вони можуть «взяти участь» в державотворенні.

СВОБОДА МИРНИХ ЗБОРІВ І АСОЦІАЦІЙ

Загальна декларація прав людини, стаття 20

Це право дозволяє обговорювати ідеї з однодумцями, а також формувати групи за інтересами, влаштовувати збори з метою протесту проти рішень влади. Можливо, така діяльність є іноді незручною для урядів, однак вона важлива для того, щоб різні погляди були почуті й прийняті до уваги

9.

ЮРИДИЧНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

ПРАВА ЛЮДИНИ ВСЕРЕДИНІ КРАЇНИ

3

Захист прав людини та домовленості, які укладаються для захисту цих прав, найбільшою мірою залежать від розробок та механізмів на національному рівні

Законодавство, політика, процедури і механізми, які існують на національному рівні, є ключовими для здійснення прав людини в кожній країні. Тому важливо зробити права людини компонентом національних конституційних і правових систем, навчати чиновників органів юстиції застосовувати стандарти з прав людини, а також забезпечити накладання санкцій за порушення прав людини

Обов'язок держави – поважати, заохочувати, захищати і здійснювати права – є первинним, а обов'язок регіональних або міжнародних трибуналів – вторинним, який вступає в силу тоді, коли держава свідомо чи послідовно порушує права

ПРАВА ЛЮДИНИ, ВИЗНАНІ В УГОДАХ

Д

ержави розробляють міжнародні угоди, предметом яких є права людини. Ці угоди встановлюють для держав реальні норми поведінки, що покладають на них певні обов'язки стосовно громадян

Угоди можуть бути двох видів – юридично обов'язкові і необов'язкові

- **обов'язковий документ** (договір, конвенція, пакт) являє собою зобов'язання держав забезпечувати права людини на національному рівні. Кожна держава має продемонструвати свою готовність до прийняття зобов'язань, що відбувається шляхом ратифікації або приєднання до документа - просте підписання документа не робить його обов'язковим для виконання
- **необов'язковий документ** (декларації, політичні угоди держав) де йдеться про необхідність докласти всіх зусиль, аби забезпечити ті чи інші права, але без будь-яких юридичних зобов'язань

ДОКУМЕНТИ ООН

3

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ – НАЙВАЖЛИВІШИЙ З УСІХ ДОКУМЕНТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ.

Вона отримала настільки широке визнання, що її спочатку необов'язковий характер змінився, і тепер на неї часто посилаються як на юридично обов'язковий документ звичайного міжнародного права. Це критерій для всіх документів з прав людини, який став відправною точкою для багатьох інших міжнародних та регіональних документів, а також національних конституцій

Як додаток до Міжнародного білля про права, ООН прийняла ряд договорів, які стосуються конкретних прав або бенефіціарів, які потребують конкретних додаткових заходів захисту

Конвенція про права дитини (1989)

визнає, що діти також мають права людини і що люди у віці до 18 років потребують особливого захисту для гарантування поваги до їх повного розвитку, виживання та інтересів

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965)

забороняє і засуджує расову дискримінацію і вимагає від держав-учасниць вживання заходів щодо її викорінення усіма належними способами, незважаючи на те, проводять їх державні або інші органи

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979)

зосереджена на дискримінації, від якої часто систематично і регулярно страждають жінки через «розрізнення, виняток або обмеження на основі статі, метою якого є применшення або заперечення визнання, користування або реалізації жінками прав людини та основоположних свобод». Держави зобов'язуються засуджувати таку дискримінацію і вживати негайних заходів щодо забезпечення рівності

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поведіння і покарання (1984)

вимагає від держав-учасниць вживання ефективних заходів із запобігання катуванням у межах їх юрисдикції і забороняє їм повертати людей на батьківщину, якщо є підстави вважати, що там вони зазнають катувань

Конвенція про захист прав усіх працівників-мігрантів і членів їх сімей (1990)

стосується людини, яка «займатиметься, займається або займалася оплачуваною діяльністю в державі, громадянином якої вона не є», а також членів її сім'ї. Крім визначення загальних прав людини, від яких такі люди мають отримувати вигоду, договір уточнює, що, незалежно від того, була вона документально зафіксована в регулярній і правовій ситуації чи ні, дискримінації не повинні зазнавати люди у зв'язку зі здійсненням прав, таких як свобода і безпека, захист від насильства або позбавлення волі

Конвенція про права людей з інвалідністю (2006)

демонструє новаторське зрушення не лише у своєму визначенні людей з інвалідністю, а й у їх визнанні як рівноправних суб'єктів з повними та рівними правами людини й основними свободами. Договір уточнює порядок застосування прав такими людьми і зобов'язує держав-учасниць знаходити розумне пристосування для людей з інвалідністю з метою дати їм можливість ефективно здійснювати свої права

Конвенція для захисту осіб від насильницьких зникнень (2006)

стосується явища, яке було глобальною проблемою. Договір забороняє «арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі в будь-якій іншій формі», будь то з боку посадових осіб або інших осіб, які діють з мовчазної згоди держав, при подальшій відмові визнати факт позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, унаслідок чого цю особу залишено без захисту закону

ЗАХИСТ ПЕВНИХ ГРУП НА РІВНІ ООН ТА НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

Поряд з визнанням основних прав особистості в деяких документах з прав людини визнано також права певних груп людей. Такі особливі заходи захисту прийнято через те, що в минулому мали місце випадки дискримінації цих груп унаслідок їх незахищеного й уразливого становища в суспільстві

Особливий захист не забезпечує нових прав людини як таких, а передусім прагне гарантувати те, що права людини Загальної декларації прав людини є доступними для всіх. Таким чином, неправильно

робити вигляд, що люди з меншин мають більше прав, ніж люди з більшості; якщо існують особливі права меншин, їх завдання - просто гарантувати рівність можливостей у доступі до прав

Меншини
Держави охороняють існування національної, етнічної, культурної, релігійної і мовної самобутності меншин в рамках їх відповідних територій і заохочують створення умов для розвитку цієї самобутності

Меншини не були остаточно визначені в міжнародних документах з прав людини, але їх, як правило, описують у таких документах як права з національними або етнічними, релігійними та мовними характеристиками, які відрізняються від більшості населення і які вони бажають зберегти

Діти
Дитиною вважається кожна людина до досягнення нею 18-ти річного віку, якщо за законом, який застосовується до цієї особи, вона не досягне повноліття раніше

На рівні ООН основний захист дітей забезпечує Конвенція про права дитини 1989 року, документ, який зібрав найбільше ратифікацій у світі
Основні принципи Конвенції: недискримінація; прихильність до дотримання найкращих інтересів дитини, право на життя, виживання і розвиток; повага поглядів дитини

Біженці
Права біженців/біженок гарантовані передусім Конвенцією про статус біженців 1951 року та Верховним комісаром ООН у справах біженців

Єдина регіональна система, яка має спеціальний документ щодо захисту біженців/біженок, існує в Африці, де у 1969 році була прийнята Конвенція про деякі аспекти проблеми біженців в Африці

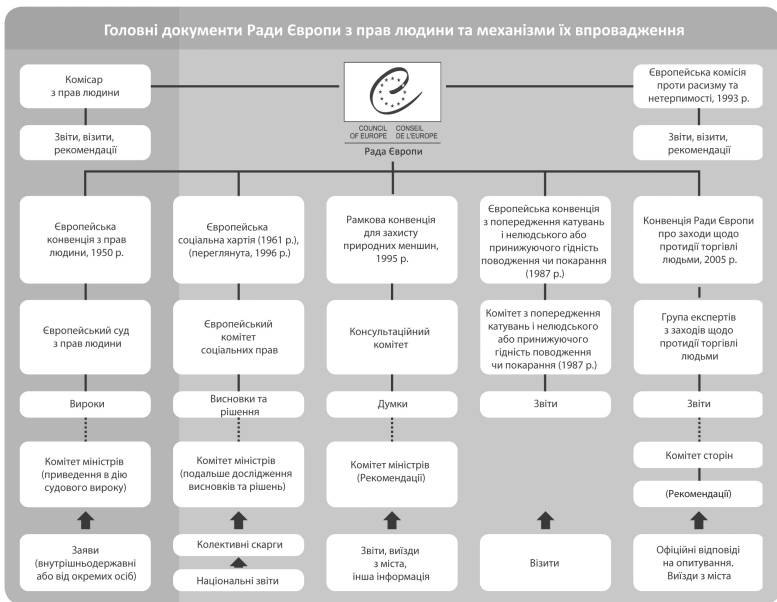
У Європі певний додатковий захист біженців/біженок передбачений Європейською конвенцією про права людини

Жінки
Намагаючись забезпечити рівність жінок і чоловіків, у 1979 році ООН прийняла Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок як спеціальний документ, що захищає права жінок.

У 2009 році у Раді Європи відбулося ухвалення Декларації впровадження рівності статей. Мета Декларації – фактичне подолання розриву між рівністю статей

Вона закликає держав-учасниць усунути структурні причини порушення рівноваги сил між жінками і чоловіками, забезпечити економічну незалежність і права і можливості жінок, усунути сформовані стереотипи, викоринити порушення гідності та забезпечити здійснення прав людини для жінок шляхом прийняття ефективних заходів з метою запобігання і боротьби з гендерним насильством, а також забезпечити інтеграцію гендерної рівності в управлінні

І **нші групи:** робітники, ув'язнені, люди з інвалідністю, корінні народи та ін.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Як ми можемо домогтися того, щоб захисні механізми прав людини працювали? Хто або що забезпечить виконання державами їхніх зобов'язань?

На національному рівні цю роботу проводять суди – коли документи із захисту прав людини ратифікуються або включаються до національного законодавства; управліннями омбудсменів, комітетами із захисту прав людини, консиліумами із захисту прав людини, парламентськими комітетами і т.д.

Головними органами контролю є комісії або комітети і суди, які повністю складаються з незалежних членів (експертів або суддів), які не є представниками своїх держав

Основні механізми:

- скарги
- судові справи
- подання доповідей

СКАРГИ

Скарги на держави представляють комісії або комітету в рамках процедури, яка зазвичай іменується квазісудовою

Потім контрольний орган виносить рішення, очікуючи, що відповідна держава його виконає, хоча ніякої правозастосовчої процедури для цього не існує

Найчастіше для того, щоб висловити свою згоду із системою розгляду скарг, держава має зробити відповідну заяву або ратифікувати факультативний протокол

СУДОВІ СПРАВИ

Органи, які здійснюють контроль за дотриманням прав людини:

- Європейський суд з прав людини
- Міжамериканський суд з прав людини
- Африканський суд справедливості і прав людини

МІЖАМЕРИКАНСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

Був заснований Організацією американських штатів у 1979 році з метою інтерпретації та забезпечення роботи Американської конвенції з прав людини

АФРИКАНСЬКИЙ СУД СПРАВЕДЛИВОСТІ І ПРАВ ЛЮДИНИ

Було сформовано у 2004 році. Він вирішує справи відповідно до Африканської хартії прав людини і народів стосовно держав – членів Африканського союзу. Суд знаходиться у м. Аруша, Танзанія. Його судді були обрані у 2006 році, а своє перше рішення він виніс у грудні 2009 року

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД

Після ратифікації Римського статуту перший постійний міжнародний кримінальний суд набув чинності у 2002 році для розгляду справ, пов'язаних з військовими злочинами, злочинами проти людяності і геноцидом. МКС займається особами, яких звинувачують у злочинах проти людяності, геноциді і військових злочинах, але лише за умови, що національні суди не хочуть або не можуть розслідувати ці злочини у судовому порядку

МІЖНАРОДНИЙ СУД ЮСТИЦІЇ

Є головним судовим органом ООН
МСЮ відіграє подвійну роль:

- врегулювання відповідно до міжнародного права юридичних суперечок, представлених йому державами
- надання консультативних висновків з юридичних питань

Лише держави можуть порушити справу проти іншої держави. МСЮ не дозволяє окремим особам направляти до нього заяви стосовно прав людини або інші претензії

Суд, однак, сприяв розширенню прав людини шляхом тлумачення та розвитку положень і принципів в області захисту прав людини у справах, наданих йому державами або міжнародними організаціями. Він стосується таких прав, як самовизначення, недискримінація, свобода пересування, заборона катувань тощо

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ (ЄСПЛ)

Роль Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), Європейського суду (ЄС) і Міжнародного суду (МС) часто плутають. Насправді ці три органи дуже сильно

відрізняються в плані їхньої географічної юрисдикції і тих випадків, які вони розглядають

ЄСПЛ вдихнув життя в текст Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і надав йому сенс. Одна з головних переваг Конвенції – система обов'язкової юрисдикції, що

означає, що як тільки держава ратифікує Конвенцію або приєднується до неї, вона автоматично підпадає під юрисдикцію суду. Ще одна причина успіху ЄСПЛ – юридична сила його рішень

Держави зобов'язані виконувати остаточні рішення ЄСПЛ. За цим стежить Комітет міністрів Ради Європи

ДОПОВІДІ ТА ОГЛЯДИ

Більшість угод в області прав людини вимагають, щоб держави надавали періодичні доповіді. Вони складаються самими державами, які керуються рекомендаціями контрольного органу

Доповіді відкрито обговорюються у форматі «державного діалогу», після чого представниками державних і незалежного експертного органу з моніторингу надаються зауваження щодо відповідності держави міжнародним стандартам

КОМІСАР З ПРАВ ЛЮДИНИ РАДИ ЄВРОПИ

Офіс Комісара Ради Європи з прав людини було створено у 1999 році. Обов'язки особи, призначеної на цю посаду, зводяться до затвердження концепції прав людини, так і забезпечення дотримання та ефективної реалізації прав людини в країнах-членах Ради Європи

Комісар з прав людини – це несудовий інститут, чия діяльність має доповнювати роботу інших інститутів Ради Європи, які займаються затвердженням прав людини

Посаду Комісара Ради Європи з прав людини не слід плутати з посадою Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини

Основні завдання Комісара з прав людини:

- сприяти ефективному дотриманню прав людини і допомагати державам-учасникам впроваджувати стандарти прав людини Ради Європи
- сприяти навчанню правам людини у державах-учасниках Ради Європи
- виявляти можливі недоліки в законодавстві та правозастосовній практиці держав-учасниць

- сприяти діяльності національних установ омбудсмена та інших установ із захисту прав людини
- надавати консультації та інформацію стосовно захисту прав людини в регіоні

ОМІСАР ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ

Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини призначає Генеральний секретар ООН і затверджує Генеральна Асамблея в ролі «особи, яка володіє високими моральними якостями», яка має досвід з прав людини як офіційна посадова особа ООН, яка несе основну відповідальність за діяльність ООН з прав людини

Основні функції комісара:

- заохочення, ефективний захист і здійснення всіх прав, звернення та діалог з урядами щодо забезпечення прав людини і підвищення міжнародного співробітництва і координації ООН для захисту та просування всіх прав людини

Як основна посадова особа ООН з прав людини, Верховний комісар здійснює діяльність, яка включає напрям Управління Верховного комісара з прав людини та його регіональних та національних офісів

10.

ГОЛОВНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

- Стаття 1**
Право на рівність
- Стаття 2**
Свобода від дискримінації
- Стаття 3**
Право на життя, на свободу і на особисту недоторканість
- Стаття 4**
Свобода від рабства
- Стаття 5**
Свобода від тортур і поведження, що принижує гідність
- Стаття 6**
Право людини на визнання її правосуб'єктності
- Стаття 7**
Право на рівність перед законом
- Стаття 8**
Право на поновлення у правах компетентним судовим органом
- Стаття 9**
Свобода від безпідставного арешту і вигнання
- Стаття 10**
Право на справедливе публічне слухання справи
- Стаття 11**
Право вважатися невинною, доки винність не буде встановлена
- Стаття 12**
Свобода від втручання в особисте і сімейне життя, від посягання на недоторканність житла, тайну кореспонденції
- Стаття 13**
Право вільно покидати і повертатися у країну
- Стаття 14**
Право шукати притулку від переслідувань в інших країнах
- Стаття 15**
Право на громадянство й на його зміну

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

- Стаття 16**
Право одружуватися і засновувати сім'ю
- Стаття 17**
Право на володіння майном
- Стаття 18**
Свобода переконань і релігії
- Стаття 19**
Свобода думки та інформації
- Стаття 20**
Право на свободу мирних зборів та асоціацій
- Стаття 21**
Право брати участь у управлінні і у вільних виборах
- Стаття 22**
Право на соціальне забезпечення
- Стаття 23**
Право вільно вибирати роботу і входити до професійних спілок
- Стаття 24**
Право на відпочинок і дозвілля
- Стаття 25**
Право на відповідний життєвий рівень
- Стаття 26**
Право на освіту
- Стаття 27**
Право на участь у культурному житті громади
- Стаття 28**
Право на соціальний порядок, що викладений у цьому Документі
- Стаття 29**
Суспільні обов'язки важливі для вільного і повного розвитку
- Стаття 30**
Свобода від втручання держави, групи осіб або окремих осіб у викладені вище права

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ І ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

Пакт був прийнятий Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 16 грудня 1966 року і набрав чинності у 1976 році. Пакт поширює громадянські і політичні права і свободи, перелічені у Загальній декларації прав людини.

МПГПП

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 2

Право на ефективний засіб правового захисту у випадку порушення прав, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні.

Стаття 3

Рівне для чоловіків і жінок право користування всіма громадянськими і політичними правами.

Стаття 6

Право на життя, помилування чи про пом'якшення вироку.

Стаття 7

Свобода від нелюдського або принижуючого гідність поведження чи покарання.

Стаття 8

Свобода від рабства і підневільного стану.

Стаття 9

Право на свободу та особисту недоторканність і на свободу від свавільного арешту чи тримання під вартою.

Стаття 11

Свобода від позбавлення волі через борги.

Стаття 12

Право на вільне пересування

Стаття 14

Право на рівність перед законом, право вважатися невинним, поки винність не буде доведена, і право на справедливе і публічне слухання справи безстороннім судом.

Стаття 16

Право на визнання правосуб'єктності.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 17

Право на особисте життя та його захист законом.

Стаття 18

Свобода думки, совісті і релігії.

Стаття 19

Право на свободу поглядів і вираження.

Стаття 20

Забора на пропаганди війни чи національної, расової чи релігійної ненависті.

Стаття 21

Право на мирні збори.

Стаття 22

Право на свободу асоціації.

Стаття 23

Право на одруження і право заснувати сім'ю.

Стаття 24

Права дітей (статус малолітніх, національність, реєстрація і ім'я).

Стаття 25

Право брати участь у веденні державних справ, право голосувати і бути обраним і допуск до державної служби.

Стаття 26

Право на рівність перед законом і рівний захист закону.

Стаття 27

Право осіб, що належать до етнічних, релігійних та мовних меншостей, користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Пакт є обов'язковим для виконання; за його виконанням слідкує Комітет з прав людини, заснований згідно зі статтею 28. Перший Факультативний Протокол заснував механізми подання індивідуальних скарг для Комітету з питань стратегії в області інформації, комп'ютерів і зв'язку. Другий Факультативний Протокол набрав чинності в 1991 році і має на меті скасування смертної кари

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ І КУЛЬТУРНІ ПРАВА

Цей Пакт разом із Загальною декларацією прав людини і Міжнародним пактом про громадянські і політичні права складають Міжнародний Білль про права людини. Пакт набрав чинності у 1976 році.

МПЕСКП

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1
Усі народи мають право на самовизначення, зокрема право вільно встановлювати свій політичний статус і вільно забезпечувати свій економічний, соціальний і культурний розвиток.

Стаття 2
Кожна країна, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується взяти в максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визначених у цьому Пакті прав. Права, проголошені в цьому Пакті, здійснюватимуться без будь-якої дискримінації.

Стаття 3
Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма правами, передбаченими в цьому Пакті.

Стаття 4
Обмеження цих прав можуть встановлюватися лише остільки, оскільки це є сумісним з природою зазначених прав, і виключно з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві.

Стаття 5
Жодна особа, група чи держава не мають права знищувати будь-які права, передбачені у цьому Пакті.

Стаття 6
Кожна людина має право на працю, що включає право заробляти собі на життя працюю, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується.

Стаття 7
Кожен має право на справедливі умови праці; справедливу зарплату, що забезпечує задовільне існування для них самих та їхніх сімей; рівну винагороду за працю рівної цінності; умови праці; однакову для всіх можливість просуватися по роботі; відпочинок і дозвілля.

Стаття 8
Кожен має право створювати професійні спілки і вступати до них, також як і право на страйки.

Стаття 9
Кожен має право на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування.

Стаття 10
Сім'ї повинні надаватися охорона і допомога. Шлюб повинен укладатися за вільною згодою тих, хто одружується. Особлива охорона повинна надаватися матерям. Особливих заходів має вживатися щодо дітей, без будь-якої дискримінації. Дітей і підлітків має бути захищено від економічної експлуатації. Застосування їх праці в галузі шкідливій чи небезпечній для життя повинно бути заборонене. Крім того, держави повинні встановити межі віку, нижче яких користування дитячою працею забороняється.

Стаття 11
Кожен має право на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло. Кожен має право на свободу від голоду.

Стаття 12
Кожен має право на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.

Стаття 13
Кожен має право на освіту. Початкова освіта повинна бути обов'язковою і безплатною для всіх.

Стаття 14
Ті країни, що не мають обов'язкової безплатної освіти для всіх, зобов'язуються виробити план заходів, щоб забезпечити таку освіту.

Стаття 15
Кожен має право на участь у культурному житті; право на користування результатами наукового прогресу.

Юридичні особливості Пакту пов'язані з особливостями проголошених у ньому прав, які є невід'ємними. Проте існують суттєві особливості в реалізації цих прав: вони витратні, тобто обсяг їхньої реалізації залежить від економічного добробуту держави, а тому не може бути однаковим у різних країнах. Реалізація цих прав пов'язана з розширенням патерналістських функцій держави, що завжди містять потенційну загрозу авторитаризації влади.

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Уряди країн-членів Ради Європи працюють в напрямку забезпечення миру і більшої єдності на основі прав людини та основоположних свобод. Прийнявши цю Конвенцію, вони вирішують зробити перші кроки щодо забезпечення дотримання багатьох прав, закріплених у Загальній декларації прав людини

ЕКЗПЛ

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1
Зобов'язання поважати права людини

Стаття 2
Право на життя

Стаття 3
Заборона тортур

Стаття 4
Заборона рабства і примусової праці

Стаття 5
Право на свободу та особисту недоторканність

Стаття 6
Право на справедливий суд

Стаття 7
Ніякого покарання без закону

Стаття 8
Право на повагу до приватного і сімейного життя

Стаття 9
Свобода думки, совісті і релігії

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 10
Свобода вираження поглядів

Стаття 11
Свобода зібрань та об'єднань

Стаття 12
Право одружуватися

Стаття 13
Право на ефективний засіб юридичного захисту

Стаття 14
Заборона дискримінації

Стаття 15
Відступ в надзвичайних ситуаціях

Стаття 16
Обмеження політичної діяльності іноземців

Стаття 17
Заборона зловживання правами

Стаття 18
Межі застосування обмежень прав

Статті 19-51
Як працює Європейський суд з прав людини

Конвенція була схвалена у 1950 р. Комітетом міністрів Ради Європи, а у 1953 р., після того як її ратифікували вісім держав, Конвенція набрала чинності. Україна як член Ради Європи ратифікувала Конвенцію 17 липня 1997 р. Основний текст Конвенції доповнюють протоколи, які розширюють перелік прав та свобод або вносять зміни до Конвенції

Особливістю Конвенції є те, що вона забезпечує права і основоположні свободи на національному рівні та гарантує дієву та ефективну систему їх захисту на наднаціональному (міжнародному) рівні

ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ

Хартія гарантує права і свободи, які стосуються всіх людей в їх повсякденному існуванні. Основні права, викладені в Хартії:

Житло

- доступ до адекватного і доступного житла
- скорочення числа бездомних
- процедури щодо обмеження примусового виселення
- рівний доступ для неграждан до соціального житла і житлових пільг
- будівництво житла та житлові дотації, пов'язані з потребами сім'ї

Здоров'я

- доступне і ефективне медичне обслуговування для всього населення
- політика, спрямована на попередження захворювань, в тому числі гарантії на здорове навколишнє середовище
- усунення ризиків професійних захворювань з тим, щоб гарантувати, що здоров'я і безпека на робочому місці передбачені законом і гарантовані на практиці
- захист материнства

Освіта

- безкоштовна початкова та середня освіта
- безкоштовні і ефективні служби професійної орієнтації
- доступ до початкової підготовки, вища освіта, професійне навчання, у тому числі підвищення кваліфікації
- спеціальні заходи для іноземних громадян
- інтеграція в школи дітей з обмеженими можливостями
- доступ до освіти і професійної підготовки для осіб з обмеженими можливостями

Зайнятість

- заборона примусової праці
- заборона на роботу дітей віком до 15 років
- спеціальні умови праці для дітей від 15 до 18 років
- право заробляти собі на життя вільно обраним заняттям

Справедливі умови праці

- економічна і соціальна політика, спрямована на забезпечення повної зайнятості
- доступ до роботи для інвалідів
- справедливі умови роботи щодо заробітної плати та робочого часу
- захист у разі звільнення

Колективні права

- свобода створення профспілок та організацій роботодавців, щоб захистити економічні та соціальні інтереси; індивідуальна свобода, щоб вирішити, чи до них приєднатися чи ні
- заохочення спільних консультацій, колективних переговорів, примирення та добровільного арбітражу
- право на страйк

Правовий та соціальний захист

- правовий статус дитини
- поводження з неповнолітніми правопорушниками
- захист від жорстокого поводження та насильства
- заборона будь-яких форм експлуатації (сексуальної або іншої)
- правовий захист сім'ї (рівність подружжя в парі і щодо дітей, захист дітей у разі розпаду сім'ї)
- право на соціальну безпеку, соціальне забезпечення та соціальні послуги
- право на захист від бідності та соціального відчуження
- догляд за дітьми
- особливі заходи щодо харчування літніх людей

Пересування людей

- право на возз'єднання сім'ї
- право громадян на виїзд з країни
- процесуальні гарантії у разі висилання з країни
- спрощення імміграційних формальностей

Недопущення дискримінації

- право жінок і чоловіків на рівне поводження і рівні можливості в галузі зайнятості
- гарантія для всіх громадянам та іноземців, які законно проживають та/або працюють, що всі права, закріплені в Хартії, застосовуються незалежно від раси, статі, віку, кольору шкіри, мови, релігії, переконань, національного походження, соціального походження, стану здоров'я або приналежності до національної меншини
- заборона дискримінації на основі сімейних обов'язків
- право інвалідів на соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства

Хартія передбачає механізм контролю, що базується на підставі національних доповідей держав-учасниць, а також систему колективної скарги, яка дозволяє, серед іншого, профспілкам та неурядовим організаціям подавати колективні позови

Європейський комітет з соціальних прав є органом, що відповідає за контроль за дотриманням Хартії в державах, які є її сторонами. До Комітету входить 15 незалежних членів, які обираються Радою Комітету Міністрів РЄ терміном на шість років з можливістю одноразового переобрання

11.

ІСТОРІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Ідея прав людини виникла як моральна філософсько-правова категорія, яка має багатовікову історію. Витоки ідеї прав людини можна простежити в давніх цивілізаціях Вавилону, Китаю, Індії; вони займають належне місце в різних релігіях і філософських системах світу: християнстві, юдаїзмі, конфуціанстві, буддизмі, індуїзмі, ісламі. Чимало уваги людині приділяли древньогрецькі філософи, стверджуючи, що всі люди рівні від народження й наділені однаковими, зумовленими природою правами.

Людина та її права нерозривно пов'язані з розвитком конституціоналізму. Вони стають центром досліджень філософії епохи Відродження та, особливо, Просвітництва в XVII-XVIII ст. Результатом роботи найвидатніших представників цієї епохи: Жан-Жака Руссо, Шарля Луї Монтеск'є, Вольтера, Іммануїла Канта, Томаса Пейна, Джеремі Бентама та інших стали концепції «природного права» та «суспільного договору»

Теорія природного права виходить з того, що люди від народження є носіями певних прав, які існують об'єктивно поза волею держави. Сама природа наділяє людину невіддільними правами, їх не надає держава, і вони не виникають унаслідок їхньої нормативної фіксації. Завдання держави - закріпити їх у правових нормах і створити потрібні умови для їхньої реалізації та захисту. Тому права людини закріплюють у конституції і створюють систему юридичних гарантій їхньої реалізації та захисту

Зовсім протилежних поглядів дотримуються представники юридичного позитивізму, зокрема його ідеологи: Джон Остін, Карл Бергбом, Адемар Есмен, Адольф Меркель та інші вважали, що права людині надає держава, і які є похідними від неї. За такого підходу держава сама вирішує, наділяти людину правами чи відбирати їх.

Ідея сформулювати основні права виникла з потреби захистити людину від втручання державної влади. Спочатку увагу зосередили на тих правах, які зобов'язують державу утримуватися від втручання в свободу життєдіяльності людини, тому права цієї категорії ще називають фундаментальними свободами

Перші юридичні акти в галузі прав людини ухвалюють у багатьох країнах Європи та США. У Великобританії це Велика хартія вольностей (Magna Carta 1215 р.) - перший юридичний документ Англії, що містить основи прав людини та є нині частиною неписаної конституції Великобританії - Хабеас корпус акт (Habeas Corpus Act 1679 р.), англійський Білль прав (English Bill of Rights 1689 р.)

У Декларації незалежності США 1776 року визнано, що «всі люди створені вільними, вони наділені Творцем певними невідчужуваними правами»; права людини закріплено в Біллі прав Вірджинії 1776 р., який згодом став підґрунтям для розроблення Білля прав США 1789 р. (неофіційна назва перших десяти поправок до Конституції США)

Про «природні, невідчужувані, священні права людини» йшлося й у французькій Декларації прав людини і громадянина 1789 р., яка згодом стала частиною Конституції Франції 1791 року та Конституції 1958 року

Так, протягом XVII-XVIII століть права людини масово закріплюють на національному рівні й передусім приділяють увагу тим правам, що окреслюють особисту свободу людини й захищають її від свавілля з боку держави. Так виникає перше покоління прав людини, які ще називають «правами-свободами»

Після Другої світової війни права людини перестають бути внутрішньою справою держави й переходять у сферу міжнародно-правового регулювання. Суцільне нехтування правами людини в період війни виявило неспроможність окремих держав та й міжнародних структур стати на їхній захист. 1945 року створюють ООН, однією з цілей якої є «утвердження віри в основні права людини, у гідність та цінність кожної людської особистості». Згодом, 10 грудня 1948 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила Загальну декларацію прав людини, яка проголосила широке коло прав: громадянських, політичних, економічних, соціальних, культурних і стала першим міжнародним універсальним документом у цій сфері. Вона стала фундаментом, на якому розвивається вся

міжнародна та внутрішньодержавна нормотворчість у галузі прав людини, а день ухвалення Декларації отримав назву День прав людини, який відтоді щорічно святкують

Протягом 50-60-х років ХХ століття дедалі більше країн долучалося до ООН, визнаючи принципи та ідеї, що викладено в її Статуті та Загальній Декларації прав людини. Оскільки за своєю природою Декларація не є зобов'язальним міжнародно-правовим актом, згодом, 1966 року ухвалено два пакти, які розвинули положення Декларації: Міжнародний пакт про громадянські й політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права

Пізніше їх доповнили Факультативним протоколом до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права (1966 р.) та Другим Факультативним протоколом до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права (1989 р.). Ці акти разом із Загальною декларацією прав людини утворюють Міжнародний білль про права людини. Міжнародні пакти, на відміну від Загальної декларації прав людини, є міжнародно-правовими договорами зобов'язувального змісту

Відтак у наступні десятиліття ухвалюють безліч міжнародних актів, присвячених правам людини в певних сферах: Конвенцію про запобігання злочину геноциду й покарання за нього (1948 р.); Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.); Конвенцію про припинення злочину апартеїду й покарання за нього (1973 р.); Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок (1979 р.); Конвенцію проти катувань й інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання (1984 р.); Конвенцію про права дитини (1989 р.) тощо

Чимало актів, присвячених правам людини, ухвалено також на регіональному рівні. Серед них, зокрема, варто назвати: Конвенцію про захист прав й основоположних свобод (Європейська Конвенція з прав людини 1950 р.), Американську конвенцію прав людини (пакт Сан-Хосе 1969 р.), Африканську хартію прав людини та народів (Банжунзька хартія 1981 р.), Арабську хартію прав людини (2004 р.) тощо. Так, протягом ХХ століття сформувалася специфічна підсистема системи права - право прав людини, що постійно розвивається

12.

ЛЮДСЬКІ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Права людини є спільним ідеалом усіх країн і народів, які сповідують ідеї справедливості, свободи й демократії та є нормативним мірилом, що стає універсальною та загальнолюдською цінністю. За допомогою своїх прав людина долучається до матеріальних і духовних благ суспільства, до інститутів влади, до реалізації різноманітних власних і суспільних інтересів. Від рівня забезпечення прав залежить ступінь досконалості самої людини як особистості, її життя й здоров'я, недоторканість та безпека. Тому невідповідно права людини невіддільні від розвитку конституціоналізму й давно стали визначальною частиною сучасних конституцій і, відповідно, становлять ядро конституційного права

Стаття 21
Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними

Рівність людей слід визнати категорією одночасно моральною і правовою, яка визначає максималізм у гуманістичному сенсі, та сприяє використанню людьми своїх здібностей, реалізації їх потенціалу як особистостей. Гідність людини це є поняття, насамперед, моральне, воно ґрунтується на свідомому уявленні про цінність особистості. Також гідність можна розглядати в якості етичної категорії, що визначає ставлення людини до себе та ставлення суспільства до людини, як до вищої цінності

Стаття 22
Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів недопускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод

Обсяг прав і свобод є невизначеним. Це пояснюється природно-правовою суттю цих понять. Оскільки наявність прав і свобод пов'язується з фактом народження і існування людини, є соціально-правовою характеристикою особистості, то і формування сукупності прав і свобод реалізується в історичному поступі суспільства.

Держава охороняє і захищає всі конституційні права, незважаючи на їх конкретне законодавче закріплення.

Державні гарантії природних прав і свобод означають, що такі права і свободи можуть бути за певних обставин тимчасово обмежені через правову державну систему, але не припинені чи скасовані

Стаття 23
Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості

За приписами статті єдиним обмеженням вільного і всебічного розвитку особистості можуть бути права і свободи іншої особи чи суспільства. Особа, користуючись гарантованими державою благами прав і свобод, дотримується принципів взаємної поваги і взаємодії між усіма членами суспільства. Таким чином, наявність у людини права на всебічний розвиток своєї особистості делегує для неї зустрічні зобов'язання перед іншими членами суспільства, перед державою

Стаття 24
Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Рівність прав і свобод пов'язана із запровадженням однакових стандартів для усіх без винятку громадян. Проте існують різні можливості для задоволення прав і свобод громадян. Чинне законодавство України в цьому зв'язку встановлює відповідну систему гарантій для забезпечення гідних умов життя кожної особи. При цьому, права і свободи не можуть бути обмеженими. Рівність прав і свобод також передбачає відповідне використання своїх прав тими категоріями громадян, які не мають рівних з іншими можливостей (соціальні, фізіологічні та ін. фактори). Тому, Конституція України встановлює відповідну систему гарантій для забезпечення гідних умов життя кожної людини

Таття 25

Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Саме поняття «громадянство» у сенсі юридичного статусу і права особи має доволі коротку історичну біографію. Воно є продуктом нової історії, затвердилось на шляху розвитку громадянського суспільства та розширення обсягу прав людини, є ознакою демократичних відносин між державою і особою. Як правовий статус поняття громадянства прийшло на заміну поняттю «підданий»: інститут підданства символізував повну залежність людини від влади монарха. Інститут громадянства зародився і почав формуватися в процесі буржуазних революцій.

Таття 26

Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України

На відміну від українського громадянства, яке є одночасно правом і юридичним статусом в Україні, іноземець та особа без громадянства - тільки статус. Він унормований Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

Таття 27

Кожна людина має невід'ємне право на життя

Право на життя становить першооснову всіх інших особистих немайнових прав. Воно є найважливішим природнім правом людини - ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини

Таття 28

Кожен має право на повагу до його гідності

Гідність є категорія перш за все морально- етична. Вона пов'язана передусім із ставленням людини до самої себе, формує самооцінку особи, її зв'язок з іншими людьми та суспільством в цілому з наголосом на тому, що вона, людина, є рівною серед рівних, незалежно від соціального статусу, походження, матеріального забезпечення, інших своїх чеснот і особливостей

С**стаття 29****Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність**

Дуже часто поруч з природним правом людини на недоторканність згадують поняття «воля». Ці два поняття є схожими, але все ж означають різні відносини. Поняття недоторканності особи є більш широким, поняття ж волі охоплює більш вузький спектр прав людини. Під недоторканістю у її широкому розумінні визначають безумовне право особи на захищеність від будь-якого посягання чи впливу від будь-кого.

С**стаття 34****Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань**

За ліберальною політичною традицією під свободою слова визначають право кожної людини на поширення думок, ідей, фактів. Зазвичай це здійснюється через засоби масової інформації без обмежень і перешкоджань з боку влади. По суті, це право гарантує захист і лежить в основі усіх інших прав та політичних свобод людини. Свобода слова також є показником і гарантом конституційності демократичного ладу в державі. Важливою складовою забезпечення свободи слова є необхідність забезпечувати баланс між конституційним правом на свободу думки і слова, правом на вільне вираження своїх поглядів та переконань, з одного боку, та правом на повагу до людської гідності, конституційними гарантіями невтручання в особисте і сімейне життя, судовим захистом права на спростування недостовірної інформації про особу, з іншого боку. Це право включає в себе свободу доступу до інформації; свободу поширення інформації; свободу формування власної думки, без зовнішнього втручання

С**стаття 35****Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання**

Відносини, які визначає стаття ще називають «свободою совісті». Хоча, у своєму принципі, свобода совісті є поняттям ширшим за свободу віросповідання. Під свободою совісті у загальному визначенні зазвичай розуміють природне право особи на вільне самовизначення своєї особистості у світоглядній сфері буття, що зумовлює духовне становлення, розвиток, самореалізацію. Свобода

же віросповідання визначає право особи сповідувати будь-яку релігію чи взагалі ніякої. Це право включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культи, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання. Ніхто не може встановлювати обов'язкових переконань і світогляду. Не допускається будь-яке примушування при визначенні громадянином свого ставлення до релігії, до сповідання або відмови від сповідання релігії, до участі або неучасті в богослужіннях, релігійних обрядах і церемоніях

Стаття 38

Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами

Стаття визначає право громадян України на реалізацію свого виборчого права. Вільна реалізація зазначеного права є однією з ознак демократичного державного устрою та дотримання прав і свобод людини. Приписи статті перш за все розглядають це право в його суб'єктивному значенні, як нормативно закріплену можливість громадянина України щодо участі чи неучасті у виборах. В об'єктивному значенні виборче право визначається цілісною системою виборчого законодавства як сукупності законів, що визначають порядок, принципи та періодичність проведення виборів

Стаття 41

Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності. Це означає, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, і ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Володіння, користування і розпорядження є триєдина сутність будь-якої форми власності, три його основних правомочності. Правомочність володіння означає юридично забезпечену можливість власника бути в безпосередньому фактичному (матеріальному) зв'язку з предметом володіння. Правомочність користування означає юридично забезпечену можливість вилучення чи в інший спосіб використовувати корисні властивості предмету володіння для задоволення потреб власника чи інших осіб. Це право може належати не тільки власникам, але й іншим особам. Правомочність розпорядження означає юридично забезпечену можливість власника

визначити свої дії щодо предмета володіння шляхом знищення, відчуження або передачі його в тимчасове володіння іншим особам. Лише власник має право одночасно володіти, користуватися і розпоряджатися своїм майном

Стаття 48 **Кожен має право на достатній життєвий рівень**

Загальна декларація прав людини (ст. 25) проголошує, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та членів її сім'ї. Проте, держава в особі законодавчої і виконавчої влади, Президент України як гарант Конституції, до цього часу не визначили, яким саме має бути «достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї», як його забезпечити

Стаття 53 **Кожен має право на освіту**

В загальному сенсі правом на освіту вважається право людини на здобуття певного обсягу знань, культурних навичок, професійної орієнтації, які необхідні для її нормальної життєдіяльності. Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав виокремлює такі основні ознаки права на освіту: наявність, доступність (недискримінація, фізична і економічна доступність), прийнятність і адаптованість освіти, а також дає вказівки про те, що «право на освіту може здійснюватися лише за наявності у викладачів та учнів академічної свободи». Право на освіту в Україні забезпечується: доступністю та безоплатністю; -розгалуженою мережею навчальних закладів; відкритим характером навчальних закладів, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадянина; різними формами навчання - очною, вечірньою, заочною, екстернатом, а також педагогічним патронажем тощо

Стаття 54 **Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав**

Стаття визначає особливі права особи, які відносно недавно почали визначатися на законодавчому рівні, а саме право на вільний доступ

до культурних цінностей (ці права належить до третього покоління прав людини). Дуже часто це право пов'язується зі свободою творчості та захистом інтелектуальної власності. Загальна декларація прав людини у ст. 27 закріплює право кожного вільно брати участь у культурному житті суспільства, захоплюватись мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами. Саме у такому вигляді Конституція і регулює цю сферу прав людини в Україні. Заохочення та захист культурних прав людини є завданням спеціалізованої міжнародної організації, що знаходиться під егідою ООН, - ЮНЕСКО. До компетенції цієї організації входить захист права на освіту, права на використання наукових досягнень, права на безперешкодну участь у культурному житті та інші повноваження

Стаття 55 **Права і свободи людини і громадянина захищаються судом**

Стаття визначає беззаперечне право особи на захист своїх порушених прав і свобод. Ці права визначають будь-яку форму захисту своїх прав і свобод на вибір особи, за умови легітимності вибраного способу. Стаття визначає такі форми захисту порушених прав і свобод особи: судовий та позасудовий. Судовий захист порушеного права чи свободи особи є основною державною гарантією дотримання і охорони прав і свобод, а також у свою чергу одним і цих самих фундаментальних прав особи. Позасудовий захист передбачає можливість для особи в цілях захисту порушених прав і свобод звертатися з вимогами безпосередньо до порушника або шляхом звернення із заявами чи клопотаннями до компетентних органів та державних і недержавних установ, включаючи Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Не виключаються і способи самозахисту

Стаття 57 **Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки**

Стаття наповнює логікою і належним змістом відомий постулат: «Незнання законів не звільняє від відповідальності». Недарма конституційний припис починається не з вимоги, а з гарантії. Тобто, вимозі про права, обов'язки і всьому, що навколо них, передуює право обізнаності. Обізнаність про права і обов'язки приходить через обізнаність з приписами законів і інших нормативно-правових актів. Фактично єдиним способом є процедура оприлюднення законів і інших нормативних актів. При цьому у процесі оприлюднення закони і інші нормативні акти набувають важливої ознаки - вони стають чинними, інакше кажучи набувають законну силу. Така процедура у

має назву промульгація (promulgatio, себто публічно проголошено) і визначає дію, що надає правовому акту загальнообов'язкового характеру

Стаття 64 **Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України**

Стаття визначає невідчужуваність, непорушність закріплених Конституцією прав і свобод людини і громадянина та неприпустимість їх звуження. Якщо подібні обмеження прав і свобод особи допускаються, то тільки у випадках, що визначені самою Конституцією. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Стаття визначає вичерпний перелік прав і свобод особи, які ні за яких обставин не можуть бути обмежені. Не підлягають обмеженню деякі права і свободи, які закріплює право на життя, гідність особи, право на недоторканість приватного життя, гарантії проти збору інформації про чиесь приватне життя, свободу совісті, свободу підприємництва, право на житло (цей комплекс прав і свобод має загальну назву «абсолютні права і свободи»), а також весь комплекс прав, що пов'язані із судовим захистом

ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

СТАТТЯ 65

Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів

СТАТТЯ 66

Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки

СТАТТЯ 67

Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом

СТАТТЯ 68

Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності

13.

КАЛЕНДАР ПРАВ ЛЮДИНИ

КАЛЕНДАР ПРАВ ЛЮДИНИ

ДАТА	ПОДІЯ	ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПОДІЮ
12 лютого	День Червоної Руки	Світова кампанія проти використання дітей як солдатів
12 березня	Всесвітній день боротьби проти кіберцензури	Вперше відзначено 12 березня 2009 року на прохання правозахисних організацій «Репортери без кордонів»
18 березня	Перші парламентські вибори із загальним виборчим правом в Європі	Відбулися у Фінляндії в 1917 році
21 березня	Міжнародний день боротьби за ліквідацію расової дискримінації	Цього дня в 1960 році поліція відкрила вогонь і вбила 69 людей під час мирної демонстрації протесту проти законів апартеїду в Шарпвелі, ПАР
2-ий вівторок квітня	День рівних зарплат	Проголошений BPW Europe (Організація жінок-підприємців та жінок-спеціалістів)
7 квітня	Всесвітній день здоров'я	Уперше проголошено в 1950 році Всесвітньою організацією здоров'я (ВОЗ) для підвищення усвідомлення громадськістю марних страждань і зусиль, необхідних усім для того, щоб гарантувати життя і здоров'я людей

8 квітня	Міжнародний день ромів	Цей день був офіційно проголошений у 1990 році з метою відзначення культури та етносу ромів і привернення уваги громадськості до проблем , з якими стикаються роми
23 квітня	Всесвітній день книг і авторського права	Відзначенням цього дня ЮНЕСКО прагне сприяти читанню, видавництву та захисту інтелектуальної власності шляхом захисту авторського права. Вперше відзначений у 1995 р.
28 квітня	Всесвітній день охорони праці	Проголошено Міжнародною організацією праці (МОП)
2-га субота травня	Всесвітній день справедливої торгівлі	Проголошений Всесвітньою організацією справедливої торгівлі
3 травня	Всесвітній день свободи преси	Проголошений ЮНЕСКО в 1993 році з метою сприяння свободі преси і визнання того, що вільна, плюралістична і незалежна преса є незамінним елементом будь-якого демократичного суспільства
5 травня	День Європи (Рада Європи)	Щорічне святкування миру та єдності в Європі. Існують два різні визначення Дня Європи: 5 травня – як день заснування Ради Європи і 9 травня – як день народження Європейського Союзу
8-9 травня	Дні пам'яті та примирення тих, хто загинув під час Другої світової війни	Проголошений Генеральною Асамблеєю ООН в 2004 році, присвячений пам'яті жертв Другої Світової війни
15 травня	Міжнародний день сім'ї	Проголошений у 1993 році Генеральною Асамблеєю ООН для привернення уваги до проблем сім'ї
15 травня	Міжнародний день відмови від несення військової служби з релігійних міркувань	Проголошений міжнародними противниками війни для поширення ідей щодо ненасильницьких дій проти причин війни і підтримання та об'єднання людей по всьому світу, які відмовляються брати участь у війні чи підготовці до воєнних дій

17 травня	Міжнародний день боротьби з гомофобією та трансфобією	Об'єднана програма Організації Об'єднаних Націй з ВІЛ/СНІДу (UNAID). Координується в партнерстві з паризьким комітетом Міжнародного дня боротьби проти гомофобії та трансфобії
21 травня	Всесвітній день боротьби з тероризмом	Був започаткований в Індії, тому що «щороку тисячі молодих людей заманоють в терористичні табори та організації»
21 травня	Всесвітній день культурного різноманіття в ім'я діалогу та розвитку	Проголошений у 2002 році ООН з метою захисту культурного різноманіття як засобу досягнення процвітання, сталого розвитку і мирного співіснування
22 травня	Міжнародний день біологічного різноманіття	Проголошений у 2000 році Генеральною Асамблеєю ООН для привернення уваги до проблеми біорізноманіття
4 червня	Міжнародний день дітей - жертв насильства	Відзначається з 1982 року для визнання і нагадування людям про страждання багатьох дітей, що стали жертвами фізичного, психологічного чи емоційного насильства, і необхідності захищати права дитини
12 червня	Всесвітній день боротьби за ліквідацію дитячої праці	Міжнародна організація праці встановила перший Міжнародний день боротьби за ліквідацію дитячої праці у 2002 році
20 червня	Всесвітній день біженців	Проголошений у 2000 році Генеральною Асамблеєю ООН для відзначення 50-ї річниці Конвенції 1951 року про статус біженців
26 червня	Міжнародний день на підтримку жертв катувань	Проголошений у 1997 році ООН, цей день присвячений боротьбі з катуваннями і ефективним застосуванням Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання. Вперше відзначили 26.06.1987 р.
2 серпня	Міжнародний день пам'яті жертв геноциду ромів і сінтів	Ця дата відзначає ліквідацію так званого «Сімейного концтабору ромів», коли нацисти вбили майже три тисячі чоловіків, жінок та дітей в газових камерах Біркенуа в ніч з 2 на 3 серпня 1944 року

6 серпня	День Хіросіми	Цей день вшановує пам'ять жертв першої атомної бомби, скинутої на Хіросіму у Японії в 1945 році
9 серпня	Міжнародний день корінних народів світу	Проголошений в 1994 році Генеральною Асамблеєю з метою сприяння і захисту прав корінних народів світу.
12 серпня	Міжнародний день молоді	Установлений в 1999 році ООН з метою привернення уваги до проблем молоді у всьому світі.
23 серпня	Міжнародний день пам'яті жертв работоргівлі та її ліквідації	День, установлений ЮНЕСКО у зв'язку з трансатлантичною работоргівлею. Присвячений повстанню 23 серпня 1791 року, коли раби Санто-Домінго на Карибських островах організували бунт, що зрештою привів до Гаїтянської революції і сприяв руху за права людей
23 серпня	Європейський день пам'яті жертв сталінізму і нацизму	Встановлений Європейським Парламентом в 2008 році
8 вересня	Міжнародний день грамотності	Проголошений ЮНЕСКО, уперше відзначений у 1966 році. Висвітлює важливість грамотності серед окремих осіб, громади та суспільства
15 вересня	Міжнародний день демократії	Проголошений у 2007 році ООН
19 вересня	День виборчого права	День, коли у 1893 році жінкам було надано право голосу Новою Зеландією. Це перша країна, що поширила універсальне виборче право
21 вересня	Міжнародний день миру	Проголошено у 1981 році Генеральною Асамблеєю ООН і відзначається як День всесвітнього перемир'я та відмови від насильства, а також звернення до всіх держав та народів вшановувати припинення воєнних дій протягом цього дня
1 жовтня	Міжнародний день людей похилого віку	Засновано в 1990 році Генеральною Асамблеєю для того, аби підвищити обізнаність про питання, які стосуються літніх людей, і з метою поцінування їх внеску

2 жовтня	Міжнародний день ненасильства	Міжнародний день ООН про відмову від насильства, що сприяє припиненню насильства через освіту та інформування громадськості
7 жовтня	Всесвітній день дій за гідну працю	Започаткований у 2008 році Міжнародною конфедерацією профспілок
10 жовтня	Всесвітній день проти смертної кари	Бере свій початок з 2002 року завдяки Всесвітній коаліції проти смертної кари
Тиждень, що включає 15 жовтня	Європейський тиждень місцевої демократії	Результат ініціативи Ради Європи, метою якого є поширення знань про місцеву демократію й сприяння ідеї демократичної участі на місцевому рівні
17 жовтня	Міжнародний день боротьби з бідністю	Проголошений у 1992 році Генеральною Асамблеєю з метою сприяння формування свідомості щодо необхідності знищення бідності та зубожіння в усіх країнах, зокрема, у країнах, що розвиваються
24 жовтня	День Організації Об'єднаних Націй	Проголошено в 1947 році в день річниці Статуту ООН. День «має бути присвячений донесення до народів світу цілей і досягнень Організації Об'єднаних Націй, а також отримання підтримки для своєї роботи»
4 листопада	Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод	Цього дня у 1950 році було підписано Конвенцію з прав людини
16 листопада	Міжнародний день толерантності	Оголошений ЮНЕСКО в 1995 році для підвищення обізнаності громадськості щодо небезпеки нетолерантності
18 листопада	День боротьби з торгівлею людьми	Проголошений у 2007 році за рекомендацією Європейського парламенту; це можливість підвищення розуміння необхідності у більш ефективній політиці, спрямованій на запобігання та боротьбу з торгівлею людьми

20 листопада	Всесвітній день дітей	Проголошений ООН у 1954 році з метою шанування всесвітнього братерства та розуміння між дітьми, а також проведення заходів, що сприяють добробуту дітей у всьому світі
25 листопада	Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства над жінками	Активістки серед жінок відзначають цей день проти насильства з 1981 року. Його було оголошено як День ООН у 1999 році з метою підвищення громадської свідомості та з метою «сказати “Ні!” насильству проти жінок».
1 грудня	Всесвітній день боротьби зі СНІДом	День було оголошено ООН (ВООЗ) у 1988 році через стурбованість пандемічними пропорціями синдрому набутого імунodefіциту (СНІД)
2 грудня	Міжнародний день боротьби за скасування рабства	Цим днем згадується дата в 1949 році, коли було прийнято Конвенція ООН про припинення торгівлі людьми та експлуатації інших
3 грудня	Міжнародний день людей з інвалідністю	Оголошений у 1992 році ООН з метою підвищення свідомості та надання чинності заходам з поліпшення ситуації стосовно людей з інвалідністю, а також надання їм рівних можливостей
5 грудня	Міжнародний день волонтерів в ім'я економічного та соціального розвитку	Проголошений у 1985 році ООН з метою підвищення свідомості про внесок, зроблений волонтерами, щоб стимулювати людей у будь-яких сферах життя пропонувати свої послуги у ролі волонтерів – і вдома, і за кордоном
9 грудня	Міжнародний день боротьби з корупцією	Оголошений в 2003 році ООН для поглиблення розуміння проблеми корупції, задля припинення сприйняття корупції як неминучого факту життя, а також визнання її як одну з основних перешкод розвитку
10 грудня	День прав людини	Усі країни та зацікавлені організації були запрошені Генеральною Асамблеєю ООН у 1950 році відзначити цей день з метою вшанування річниці прийняття Асамблеєю Загальної декларації про права людини у 1948 році
18 грудня	Міжнародний день мігрантів	Оголошений у 2002 році ООН з метою гарантування поваги прав людини та фундаментальних свобод усім мігрантам

14.

ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВІ ЗАВДАННЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЗАВДАННЯ №1

ЯКІ ПРАВА ЛЮДИНИ ТУТ ПОРУШЕНО?

1	У в'язниці охорона використовувала собак, щоб залякати ув'язнених, погрожуючи нападом. Одного разу охорона примусила собак покусати ув'язненого.
2	На місцевій фабриці працівники повинні працювати як мінімум 10 годин без перерви.
3	Жінка, що виконує таку ж роботу, як і чоловік, має такий самий вік та досвід, отримує нижчу зарплату, ніж її колега-чоловік.
4	Пані Х, наркоманка, була сфотографована тоді, коли вона виходила з центру Анонімних наркоманів. Пізніше її фотографія була опублікована.
5	Н., що потерпала від небезпечного для життя виду пневмонії, не отримала жодної лікувальної процедури в лікарні, оскільки вона потрапила до країни незаконно.
6	У країні Х всі засоби для виживання місцевого населення були знищені: запаси їжі, водопостачання, худоба.
7	У країні Х громадяни можуть бути ув'язнені без обвинувачення.

8	26-річний репортер газети був убитий під час підозрілого нападу після його публікації про недавню виборчу кампанію.
9	У країні Х людям, які хотіли б приєднатися до релігійної течії Фалунь Гонг, було заборонено зустрічатися
10	Етнічна більшість вирішила, що ті, хто належить до меншин, наприклад рома та євреї, зобов'язані жити в окремих районах населеного пункту.
11	Діти, які живуть у невеликому містечку, не мають доступу до початкової школи, оскільки в їх районі немає жодної школи на розумній відстані від них
12	У деяких країнах непривілейоване населення немає доступу до продуктів харчування та програми отримання житла, а також до служб охорони здоров'я
13	Громадянин Х, у якого згорів будинок, не може подати заяву на компенсацію.
14	З так званих практичних причин, люди з фізичними вадами, наприклад, на інвалідних візках, не можуть відвідувати різноманітні культурні заходи в місцевому театрі

ЗАВДАННЯ №2

ЯКИМИ МАЮТЬ БУТИ ПРАВА ЛЮДИНИ?

Дитяча праця 17-річних: А. Це є порушенням прав дитини. В. Це порушення прав дитини, якщо робота є небезпечною. С. Може бути прийнятною у разі, якщо уряд зафіксує мінімальний вік для працюючих до 17 років.	Конвенція прав дитини говорить про те, що .... та є .... , однак дозволяє урядам ....

Згідно з міжнародними угодами, що стосуються права на питну воду: А. Уряди зобов'язані забезпечити громадян чистою та нешкідливою для здоров'я питною водою. В. Урядам заборонено виявляти дискримінацію проти громадян щодо забезпечення їх питною водою. С. Урядам не дозволяється відмовляти громадянам у доступі до джерел питної води.	За інтерпретацією Комітету ООН з економічних та соціальних прав, додержання права на питну воду є .... , яке уряди повинні .... , але його, як таке, не повинні вимагати громадяни.
Свобода релігії: А. Не може бути заборонена для людей на підставі, що вони належать до релігійної меншини. В. Зобов'язує нації розрізняти та підтримувати релігії. С. Не може бути обмежена жодним шляхом і жодною країною.	А – .... відповідь. Нації зобов'язані поважати свободу релігії, однак не мають законних підстав за будь-якої системи вимагати її визнання та субсидування. Держави можуть обмежити свободу релігії, наприклад, там, де релігія перебуває в опозиції до ....
Вибори: А. Всі громадяни мають право голосувати, навіть якщо вони втратили свої громадянські права через кримінальну діяльність. В. Дозволяється віддати два голоси для кожної людини, якщо він – працівник. С. Голосування повинно проходити таємно.	Відповідь С – .... Держава може .... своїх громадян, які втратили свої громадянські права на голосування. Рівні права для кожного, хто має голосувати, є міжнародним правилом.
Свобода висловлювання: А. Може бути обмежена для захисту проти дискримінації. В. Не може бути обмежена через публічну мораль. С. Може бути обмежена, щоб запобігти релігійній нетолерантності.	А та С – .... відповіді. Свобода висловлювання може, за певних умов, бути обмеженою через публічну мораль, для ...., ... або для ...., якщо це передбачається законом.

Право на життя порушене, якщо: А. Людина гине у разі нещасного випадку через попередження поліцією нападу на чиєсь життя. В. Людина гине у разі військових дій, якщо це було законно. С. Людина гине через перевищення повноважень силами поліції.	Право на життя порушене, якщо: С – .... відповідь. У випадку А право на життя порушено, якщо сила поліції буде застосована більш, ніж за ....
Згідно з правом на охорону здоров'я: А. Урядам не обов'язково попереджувати нещасні випадки на робочому місці. В. Кожен повинен мати доступ до охорони здоров'я. С. Ліки повинні бути безкоштовними.	В – .... відповідь. Попередження нещасних випадків на виробництві розглядається як .... Ліки можуть продаватися.
Згідно з правом на свободу пересування: А. Людині може бути заборонено вибирати місце проживання з огляду на публічну безпеку. В. Відмова надати візу людині, що скоїла кримінальний злочин, є порушенням прав людини. С. Кримінальний злочинець може бути ув'язнений.	А та С – .... відповіді. У візі може бути відмовлено кожному, не тільки злочинцю. Обмеження в пересуванні може бути застосоване у випадку ....., ... та .... безпеки, якщо це супроводжується законними актами

ЗАВДАННЯ №3

Встановіть, з яких міжнародних нормативно-правових актів у галузі захисту прав людини, наведено нижче подані положення та вкажіть номери статей Конституції України, які відображають аналогічний зміст:

- 1) право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя
- 2) нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню
- 3) ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом

- 4) право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування
- 5) кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено згідно із законом
- 6) будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом
- 7) ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання
- 8) нікому не може бути відмовлено у праві на освіту
- 9) право на страйки при умові його здійснення відповідно до законів кожної країни

ЗАВДАННЯ №4

Розв'яжіть юридичне рівняння

$$((a + b + c) - (d + f + p)) : (x + y + z)$$

a - строк, протягом якого суд перевіряє обґрунтованість застосування уповноваженим органом тримання особи під вартою як тимчасового запобіжного заходу

b - вік, з досягненням якого особа спільно з іншими особами може бути засновником релігійної громади

c - строк, протягом якого орган державної влади повертає заявнику звернення, яке оформлене з порушенням вимог чинного законодавства

d - номер протоколу до конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яким скасовано смертну кару, крім смертної кари за діяння, вчинені під час війни або неминучої загрози війни

f - строк, протягом якого рішення Європейського суду з прав людини опубліковуються у газетах «Урядовий кур'єр» та «Голос України» від дня одержання органом представництва повідомлення про набуття рішенням статусу остаточного

p - строк, протягом якого розглядаються та у вирішуються звернення громадян від дня їх надходження

x - мінімальна кількість громадян, необхідна для одержання релігійною громадою правоздатності юридичної особи

y - строк, протягом якого орган державної влади направляє отримане звернення громадянина за підвідомчістю іншому органу

z - максимальний строк розгляду та вирішення звернення громадян, які не потребують додаткового вивчення від дня їх надходження

ЗАВДАННЯ №5

Висловіть свою думку з приводу запропонованих нижче суджень

- Наскільки актуальною на сьогодні є проблема дотримання прав людини?
- Проблема дотримання прав людини актуальна лише для недемократичних країн?
- Чи вважаєте ви ефективною роботу міжнародних організацій щодо забезпечення прав людини?
- Чому деякі групи потребують спеціальних прав людини? Чи не означає це, що вони мають більше прав, ніж інші?
- Як ми можемо казати, що права людини універсальні, коли у світі ще залишається багато людей, які страждають від порушення їх прав?
- Яка користь Загальної декларації прав людини, якщо вона не має юридичної сили?
- Які особистості в історії України (політичні, літературні, релігійні тощо) відстоювали ідеали прав людини або боролися за них?
- Які, на вашу думку, найуразливіші соціальні групи в питанні забезпечення їх прав?

ЗАВДАННЯ №6

Квест «Права людини»

ДОСТУПНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ПРИМИЩЕНЬ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

- Дослідіть, чи відповідає конструкція пандуса Державним будівельним нормам
- Які норми Конституції України порушені?
- Знайдіть контакти для надсилання запиту керівнику Державної архітектурно-будівельної інспекції України та Головного архітектурно-планувального управління та підготуйте його
- Встановіть експертів/експертні установи, які можуть провести будівельно-технічну експертизу

ЗАВДАННЯ №7

- Що таке юридичний позитивізм і як він визначає права людини?
- Ким може здійснюватися захист конституційних прав?
- Які об'єкти матеріальної і духовної культури м. Суми та Сумської області внесені до Державного реєстру національного культурного надбання? Складіть їх паспорт.

15.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аракелян М.Р. Міжнародно-правовий захист прав людини: навчально-методичний посібник. Київ: Фенікс. 2019. 194 с.
2. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Права людини. – Ужгород, 2003.- 189 с.
3. Бігняк О.В. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини. Київ: ВД Гельветика. 2019. 168 с.
4. Загальна теорія права та держави: навчально-методичний посібник Крижановський А.Ф. та ін. Одеса: Фенікс. 2022. 258 с.
5. Ковалів М.В., Тимчишин Т.М., Ніканорова О.В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2020. 212 с.
6. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: Ваїте. 2021. 528 с.
7. Ломжець Ю.В. Права людини та їх захист у сучасних реаліях. Навчальний посібник. Одеса: ОЛДІ. 2020. 208 с.
8. Міхальов В.О. Права людини в Україні. Навчально-методичний посібник. Київ: ВД Гельветика. 2020. 122 с.
9. Петков С.В., Іванов І.В., Делія Ю.В. Забезпечення прав людини правоохоронними органами. Київ: КНТ. 2019. 241 с.
10. Сироїд Т.Л. Міжнародний захист прав людини. Навчальний посібник. Харків: Право. 2019. 310 с.
11. Тертишник В.М. Права і свободи людини: підручн. Київ: Алерта, 2022. 432 с.
12. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини. Навчальний посібник. Київ: Вид-во ФОП Голембовська О.О. 2018. 168 с.

3 МІСТ

1.	КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ПРАВ ЛЮДИНИ	5
2.	ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	12
3.	МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ	19
4.	ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	25
5.	ТИПОЛОГІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ	29
6.	ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ	34
7.	ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ	39
8.	ДЕМОКРАТІЯ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ	43
9.	ЮРИДИЧНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ	46
10.	ГОЛОВНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ З ПРАВ ЛЮДИНИ	55
11.	ІСТОРІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	61
12.	ЛЮДСЬКІ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	64
13.	КАЛЕНДАР ПРАВ ЛЮДИНИ	72
14.	ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВІ ЗАВДАННЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ	78
15.	СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	84

ПРО АВТОРА

Андрій ЛЕБІДЬ

доктор філософських наук, професор

- editor-in-Chief in scientific journal «Propaganda in the World and Local Conflicts» (Cherkas Global University, USA)
- editor in scientific journal «European Journal of Philosophical Research» (Academic Publishing House Researcher, Slovakia)
- leading researcher in Laboratory of Professional and Pedagogical Training (Cherkas Global University, USA)
- leading researcher in Research Group «Contemporary History» in East European Historical Society (USA)

Навчально-методичне видання

ЛЕБІДЬ Андрій Євгенійович

Навчально-методичний посібник

Художнє оформлення обкладинки А.Є. Лебідь
Комп'ютерне верстання А.Є. Лебідь

Стилістика та орфографія автора збережені

Формат 60X84/16. Ум. друк. арк. 66,96 Обл.-вид. арк.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет
вул. Римського-Корсакова 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК 3062 від 17.12.2007 р.